

СИСТЕМ НА АЛТЕРНАТИВНИ МЕРКИ СО ПОСЕБЕН ОСВРТ НА СОСТОЈБАТА НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА ВО ОПШТИНА ПРИЛЕП

Содржина

Вовед	4
Методологија	6
Глава 1	
Воведни напомени и потреба од алтернативни мерки.....	8
1.1. Зачетоци и појава на алтернативни мерки.....	9
1.2. Критика на казната затвор – потреба од алтернативни мерки.....	12
1.3. Критика на краткотрајни казни затвор.....	14
1.4. Улогата на затворите и состојбите во Р.Македонија.....	16
1.5. Предности на алтернативните мерки.....	21
Глава 2	
Законска рамка на системот на алтернативни мерки.....	23
2.1 Правна рамка на алтернативните мерки во Кривичниот законик на Р. Македонија.....	24
2.1.1. Условна осуда.....	25
2.1.2. Условна осуда со заштитен надзор.....	27
2.1.3. Условно прекинување на кривичната постапка.....	29
2.1.4. Општокорисна работа.....	30
2.1.5.Судска опомена.....	32
2.1.6.Куќен затвор.....	33
2.2. Правна рамка на изрекувањето алтернативни мерки поставена во Законот за кривична постапка.....	34

Содржина

2.3. Управа за извршување санкции.....	36
2.4. Извршување на алтернативните мерки.....	37
Глава 3	
Истражување, анализа и резултати.....	44
3.1.Метод на истражување.....	45
3.2. Графички приказ на резултатите од општите ставови на стручната јавност.....	47
3.3. Статистички податоци за примената на алтернативните мерки.....	53
3.4. Анализа на институциите.....	60
3.4.1. Анализа – Управа за извршување санкции.....	60
3.4.2. Анализа – Основно јавно обвинителство.....	64
3.4.3. Анализа – Основен суд.....	66
3.4.4. Анализа – Центар за социјални работи.....	69
3.4.5. Анализа – Адвокати.....	70
3.5. Анализа на примери од судска пракса.....	72
3.6. Трибина – Систем на алтернативни мерки.....	77
Заклучок.....	80
Препораки.....	84
Библиографија.....	88

Вовед

Во рамките на грантовата шема Мрежа 23, Здружението Центар за стратегии и развој Пактис од Прилеп, го спроведе проектот Систем на алтернативни мерки со посебен осврт на состојбата на имплементација во Општина Прилеп.

Основната цел на овој проект е анализа и оцена на состојбата на имплементација на видовите на алтернативните мерки. Истовремено потребна е анализа и оцена на остварувањето на целите на казнувањето, генерално на казнената политика во Република Македонија, вклучувајќи го процентот на изрекување на казните затвор, краткотрајните казни затвор и видовите алтернативни мерки. За добивање реална слика на имплементацијата на алтернативните мерки потребна е и анализа на работата на клучните институции во процесот на имплементација на алтернативните мерки како и генералните ставови на стручната јавност за потребата и практичната примена на алтернативните мерки.

Преку наведеното, крајната цел е да се постигне стимулирање на незатворските мерки, кои обезбедуваат еквилибриум меѓу правата на сторителот, правата на жртвата и интересот на општеството, односно казната затвор да биде применувана како последно средство. Дополнително, преку активностите на здружението да биде актуелизирана проблематиката на алтернативните мерки и функционирањето на казненоправниот систем во државата, како и информирање на стручната и пошироката јавност за состојбата на имплементација на алтернативните мерки, нивната улога и цел.

Интересот за истражување на оваа тема беше поттикнат од алармантните состојби во затворите во Република Македонија, каде како генерални проблеми се издвојуваат пренатрупаноста, тортурата, нехуман и деградирачки пристап кон затворениците, непристојни материјални услови, отсуство на било каков режим, непрофесионално менаџирање, несоодветна здравствена заштита и недостаток на контрола и надзор. Ваквата состојба генерално секоја година е нотирана во извештаите на Европската комисија за напредокот на Република Македонија, во Поглавјето 23, во делот на темелните права. Затоа од особено значење е потребата од соодветно имплементирање на алтернативни мерки, која директно ќе влијае врз намалување на нивото на натрупаност и подобрување на затворските услови, а истовремено и потреба за подобрување на ефикасноста на судството во однос на изрекувањето соодветни казни кои ќе ја остваруваат целта на казнувањето, што ќе резултира со подобрување на пристапот на казнената политика во намалувањето на криминалитетот во Република Македонија.

Методологија

Спроведувањето на овој проект е од локален карактер, односно се однесува на реален приказ на состојбата на имплементација на алтернативните мерки во Општина Прилеп, но истовремено ќе бидат и опфатени статистички податоци за состојбите во Република Македонија.

Овој проект е спроведен во временска рамка од шест месечен период и тоа од ноември 2014 година до април 2015 година.

Во истражувањата се опфатени анализи на статистички податоци за секоја од алтернативните мерки на државно и локално ниво, а кои се преземени и обработени од официјалните извештаи од Државниот завод за статистика, поточно од годишните публикации за сторители на кривични дела и тоа за временскиот период од 2007 до 2013 година.

Извршено беше анкетирање на стручната јавност на кои им беа поставени десет прашања, од чии одговори можеме да ја добиеме општата слика на мнението на стручната јавност. Со цел утврдување на улогата и праксата на институциите во имплементирањето на алтернативните мерки беа интервјуирани претставници од институциите кои се вклучени во постапката на имплементација.

Во рамките на активностите на проектот беше упатен прашалник до Управата за извршување санкции, како и извршена анализа на нивните годишни извештаи. Спроведена е и анализа на пресуди во кои Основниот суд во Прилеп во кои изрекол вид на алтернативна мерка, а нотирани се и забелешки и коментари од трибината „Систем на алтернативни мерки“ која беше спроведена во рамките на овој проект.

Во текот на истражувањето беше употребен мултиметодолошки пристап со комбинирана употреба на квантитативна и квалитативна анализа, толкување на содржината на законската и подзаконската регулатива, употреба на статистички метод, со обработка на податоците кои беа достапни и со кои располагаат институциите, како и претходни истражувања и публикации на актуелната тема, при што сите заедно би придонеле за остварување на целите и донесување на корисни и применливи заклучоци.

Глава 1

Воведни напомени и потреба од алтернативни мерки

1.1. Зачетоци и појава на алтернативни мерки

Како зачеток на алтернативните мерки се смета дејствувањето на познатиот чевлар Џон Августус¹, кој во 1841 година, со акт понудил гаранција пред Бостонскиот општински суд дека обвинетиот старец кој бил алкохоличар, во иднина нема да стави алкохол во уста доколку се ослободи од затвор. Тој продолжувал и понатаму и за други обвинети лица да дава гаранции при што основал „привремен дом“ и до 1858 година пред судот гарантирал за 1152 мажи и 794 жени. Оваа практика набрзо преминува во законска регулатива т.е. во кривичноправниот институт наречен “probation” – познат како англосаксонски систем на условна осуда.

Алтернативните мерки се производ на идејата казната затвор да биде последно средство на примена. Тие се израз на современата тенденција за рестриктивна примена на казната затвор и за третманот и реинтеграцијата на сторителите надвор од затворот. Под алтернативи за затворот се подразбираат казните, мерките и режимите за негово издржување што овозможуваат целосно или делумно одбегнување на затворот, односно го редуцираат времето поминато во затвор, при што осудениот се подложува на третман и надзор од стручни и овластени лица во заедницата, истовремено водејќи сметка за положбата на оштетениот². Основа на казнувањето треба да бидат алтернативните решенија и тежиштето на криминалната политика треба да премине од државна репресија и принуда врз социјалната превенција и користење на изворите на заедницата. Сторителите, на таков начин ќе се санкционираат со примена на помалку репресивни средства и со директно вклучување во заедницата во третманот на осудените, преку депенализација и дејуредизација. Како од теоретски, така и од практичен аспект, оваа тенденција е одговор на зачестените затворски казни и вовед во користењето на нови методи

¹ Ѓ. Маријановиќ, „Предавања по кривично право, општ дел“, трето издание, 1982 година, стр.386

² Г. Лажетиќ Бужаровска, „Алтернативи за затворот“, Скопје, 2003, стр.47

и техники на социјална контрола на криминалот, при што се повеќе западните законодавства се во потрага по нови алтернативни мерки.

Тенденцијата на рестриктивна примана на казната затвор и воведување на алтернативите на затворот доби силна меѓународна поддршка³, од страна на ООН низ конгресите за превенција на криминалот и за третманот на престапниците и тоа: VI конгрес, Каракас 1980 година, прифатена е резолуција во која се препорачува поширока примена на алтернативите на затворот; VII конгрес, Милано 1985 година, усвоена резолуција за редукција на затворската популација, алтернативи за затворот и социјална интеграција на осудените лица; VIII конгрес, Хавана 1990 година, усвоени се Стандардните минимални правила за незатворските мерки – Токиски правила и Принципите и насоките за истражување во областа на незатворските санкции. Од одобено значење се Токиските правила во кои се втемелени основни принципи и начела за примена на незатворските мерки, а се обезбедени и минимални гаранции наменети за лицата на кои им се изрекуваат овие мерки.

Во деведесеттите години, алтернативите на казната затвор се појавуваат и во европските законодавства, при што со тек на време се појавуваат и нови решенија во делот на алтернативите во казненоправното постапување, а што значи поинаков и справедлив третман на жртвата, од аспект на реституција, компензација или надоместување на штета, односно преку принципот на ресторативна правда. Советот на Европа, изразувајќи го скептицизмот кон казната затвор од криминалните политики на европските држави, се приклучи кон оваа тенденција и во 1992 година ја усвои Препораката (No. R (92) 16) за Европските правила за алтернативните санкции и мерки применувани во заедницата (community sanctions and measures)⁴ од страна на Комитетот на министри, а кои ги определуваат најзначајните елементи на правната рамка на нивното дефинирање, изрекување, судска гаранција, жалбена постапка, постоење согласност од страна на сторителот, учество на заедницата итн.

³ В. Камбовски, „Казнено право, општ дел“, трето изменето издание, Скопје, 2006 година, стр.725

⁴ Ibid, стр. 726

Во 2000 година со цел да се преиспита улогата на овие мерки во земјите членки, односно да се согледа нивната примена и ефикасност, Советот на Европа ја усвои Препораката (2000) 22 за подобрување на примената на европските правила за мерките и санкциите применувани во заедницата, која содржи препораки за надминување на тешкотиите со кои се соочиле државите членки при примена на Европските правила. Наведените препораки, иако не се единствени документи, претставуваат најзначајни документи на ниво на Советот на Европа и ги поставуваат минимум стандардни начела и водечки принципи за градење ефикасни системи на алтернативно санкционирање.

Алтернативи на казната затвор, во нашето поранешно казнено законодавство биле предвидени само условната осуда и судската опомена, позиционирани како адмонитивни, опоменбени санкции. Со новелата од 2004 година, во Кривичниот законик на Република Македонија, воведен е системот на алтернативни мерки во кој се предвидени: условна осуда, условна осуда со заштитен надзор, условно прекинување на кривичната постапка, општокорисна работа, судска опомена и куќен затвор. Согласно Кривичниот Законик⁵, определена е посебната цел на алтернативните мерки и тоа: кон казнено одговорниот сторител да не се примени казна за полесни дела кога тоа не е нужно заради казненоправна заштита и кога може да се очекува дека целта на казнувањето може да се оствари со предупредување од закана за казна (условна осуда), само предупредување (судска опомена) или со мерка на помош и надзор, на однесувањето на сторителот на слобода.

⁵ Кривичен законик на Р.Македонија, чл.48, достапно на <http://www.pravo.org.mk/>

1.2. Критика на казната затвор – потреба од алтернативни мерки

Основната цел на казната затвор е ресоцијализацијата, што покрај превоситувањето, ја вклучува и социјалната адаптација на осуденото лице за негова реинтеграција во општеството. Денешното стојалиште, во глобални рамки, во однос на исполнувањето на целта на казнувањето со казната затвор, може да се опише како песизам и разочараност од неговиот ефект односно од остварувањето на целта – ресоцијализацијата. Од самото појавување до денес, затворот како главна казна не придонесе за намалување на криминалната бројка, всушност претставува жариште за нејзино зголемување и намалување на општествената контрола над него. За оваа казна се вели дека не и остана друга функција, освен екскомуникација или неутрализација на сторителот, со што се претвора во средство на пасивна одбрана на општеството од криминалот. Главни аргументи на страната на критиката на казната затвор се:

- Изолирањето на сторителот од позитивните влијанија на општеството,
- Изолирање и уназадување од работниот и професионалниот ангажман,
- Прекинување на врските со семејството,
- Разорување на моралните и социјалните вредности,
- Етикеритање и деградирање на личноста на сторителот,
- Влијание од т.н. затворска инфекција односно подложеност на обука или криминална едукација. Ова особено кога станува збор за „обука“ или криминална едукација на прворестапниците или лица осудени за лесни кривични дела⁶.
- Пренатрупаност во затворите, што води до необезбедување на минимални услови за остварување на основните човекови функции и загрозување на основните

⁶ М.Каневчев, „Општокорисна работа како алтернатива на казната затвор“, „Македонска ревија за казнено право и криминологија“, УКД 343, бр.2, 2005 година, стр.130

⁷ Ѓ.Маријановиќ, „Општокорисна работа (Community work)“, Безбедност, XXXVII, бр.3/97, стр.300

слободи и права на затворениците,

- Високи трошоци на државата за одржување на затворските институции, како и за трошоците за затворско извршување на казните⁷.

И покрај ризикот од неисполнување на целите на казнувањето на затворските казни, во Република Македонија, висок е процентот на изечени затворски казни од вкупниот број сторители на кривични дела. За неисполнувањето на целите на казнувањето со употребата на затворските казни, говори високата стапка на рецидивизам, со што станува јасно дека затворските казни не ги даваат очекуваните ефекти. Во прилог статистички податоци за временскиот период од 2007 до 2013 година, од Државен завод за статистика⁸.

Година	Вкупно сторители на кривични дела	Вкупно осудени на казна затвор	Рецидивисти
2007	9639	2654	1825
2008	9503	2430	1561
2009	9801	2808	1830
2010	9169	2596	1945
2011	9810	3020	2093
2012	9042	2807	1239
2013	9539	3046	1328

⁸ Публикации – „Сторители на кривични дела“ за 2007 – 2013 година, достапно на <http://www.stat.gov.mk/PublikaciiPoOblast.aspx?id=43&rbrObl=6>

1.3. Критика на краткотрајни казни затвор

За краткотрајна казна затвор, во теоријата се смета казната лишување од слобода во траење до три месеци, но во голем број на стојалишта и законодавства прифатено е мислењето дека поимот на краткотрајна казна затвор е до шест месеци. Ваквата временска граница е прифатена и во голем број законодавства како линија под која затворот треба сосема исклучително да се изрекува затоа што дискутабилно е дејството кое може да го произведе таквата кратка затворска казна и дали воопшто е оправдано краткотрајното лишување од слобода. Во тој прилог, од една страна се смета дека краткотрајните казни се погодни како шок-терапија, но од друга страна во толку краток период не може да се оствари никаков ресоцијализирачки ефект. Осудените на краткотрајна казна затвор, се смета дека се подложени на непотребна стигматизација, призонизација, социјална деградација, висок ризик од затворска инфекција итн. Ваквите ставови се усвоени и во препораките на II Конгрес на ООН за превенција на криминалот, во Лондон 1960 година⁹, при што одделни законодавства се определуваат за избегнување на примената на краткотрајното затварање и замена со други казни или алтернативи на затворот.

Исто така Резолуцијата 17 од 1973 година на Советот на Европа говори за фактот на зголемувањето на краткотрајните казни затвор, проблемот на превенција на рецидивизмот, ефектите на стигматизација, потребата од намалување на примената на затворот и активирање на социјалната грижа, како и воведување на поинакви форми на казнено постапување со оваа категорија на сторители.

Во казнената политика на Република Македонија, можеме да констатираме дека висока е стапката на примената на затворските казни, од кои висок е процентот на краткотрајни затворски казни. Во прилог статистички податоци на изречените

⁹ В. Камбовски, „Казнено право, општ дел“, трето изменето издание, Скопје, 2006 година, стр.667

казни затвор и процентуалната застапеност на краткотрајните казни¹⁰

Година	Вкупно казни затвор	Казна затвор до 6 месеци	Процентуално
2009	2808	1065	37,9%
2010	2596	693	26.6%
2011	3020	1230	40.7%
2012	2807	1206	42,9%
2013	3064	1148	37,4%

Од приказот, освен што можеме да забележеме раст на изрекувањето затворски казни, со највисок број во 2012 година, особено загрижувачки е фактот дека во последните три години, висока е стапката на изречени краткотрајни казни и тоа повеќе од една третина, односно до 42.9% од вкупниот број изречени затворски казни. Ваквата состојба укажува дека затворите се полни со сторители на т.н. багателен криминал, изложени на сите ризици кои ги нуди казната затвор.

¹⁰ <http://www.stat.gov.mk/PublikaciiPoOblast.aspx?id=43&rbrObl=6>

1.4. Улогата на затворите и состојбите во Република Македонија

Концептот на почитување на човековите права, почитување на достоинството на личноста на човекот, а што се однесува и на затворениците, се афирмира низ донесување на низа правни документи кои содржат стандарди кои државите треба да ги исполнат и тоа за третманот на затворениците, нивна ресоцијализација и реинтеграција во општеството. Ерата на модерното затворско уредување е одбележана со донесувањето на Стандардните минимални правила за постапување со затвореници од страна на Обединетите нации во 1955 година, а ваквата тенденција ја продолжи и Советот на Европа со Препораката за Европски затворски правила (ревидиран во 2006 година). Прашањата од пенитенцијарната област се третираат и со други инструменти на Советот на Европа, меѓу кои најзначајни се конвенциите, прецедентното право на Европскиот суд за човекови права и стандардите на Европскиот комитет за спречување на тортура. Притоа се налага со постапувањето со затворениците и извршувањето на затворските казни да се имаат предвид сигурносните, безбедносните и дисциплинските потреби, а истовремено да се обезбедат и затворски услови кои не го нарушуваат човековото достоинство, како и нудење можности за вршење на корисни работи и третман на затворениците, преку кои ќе се подготват за реинтеграција во општеството.

Во Република Македонија, казната затвор и воспитната мерка упатување во воспитно – поправен дом се извршува во казнено-поправни и воспитно-поправни установи. Поделбата на казнено-поправните установи е на казнено-поправни домови и затвори. Тие имаат својство на правно лице, а нивното финансирање како единки корисници се обезбедува преку буџетскиот корисник Управата за

извршување санкции. Во Република Македонија има три казнено поправни домови, осум затвори и два воспитно-поправни домови¹¹.

Според извештаите на Народниот правобранител, Комитетот за спречување на тортура и Хелсиншкиот комитет¹², како и во извештаите на Европската комисија за напредокот на Република Македонија, како генерални проблеми за затворскиот систем се нотирани пренатрупаност, тортура, нехуман и деградирачки пристап кон затворениците, непристојни материјални услови, отсуство на било каков режим, непрофесионално менаџирање, несоодветна здравствена заштита и недостаток на контрола и надзор. Во извештаите особено се потенцирани лошите состојби во најголемиот македонски затвор Идризово, каде освен пренатрупаноста, забележани се и обвинувања за малтретирање на затворениците и насилство меѓу нив, недостиг на професионален пристап, опасни и нездрави услови за живот.

¹¹ Љ. Арнаудовски, А. Груевска-Дракулевски, „Пенологија“, втор дел, Скопје, 2013, стр.66

¹² Годишен извештај за состојбите од областа на човековите права во Република Македонија во 2013 година – Хелсиншки Комитет, достапно на <http://www.mhc.org.mk/>

Казнено – поправна установа	Капацитет на затворски дел во КПУ	Капацитет на притворски одделенија	Бројна состојба на осудени лица во КПУ	Бројна состојба на притворени лица во КПУ
КПД Идризово	1904	0	1679	0
КПД Штип	210	0	323	0
КПД од отворен вид – Струга	60	0	77	0
Затвор Скопје	128	310	194	312
Затвор Тетово	48	24	87	21
Затвор Битола	60	22	106	15
Затвор Прилеп	85	16	91	4
Затвор Струмица	62	0	144	0
Затвор Гевгелија	43	12	71	2
Затвор Куманово	178	48	167	38
Крива Паланка – з. Куманово	23	0	29	0
Затвор Охрид – малолетнички	35	18	8	9
ВКУПНО	2026	450	2976	401
ВПД Тетово	43	0	29	0

Од статистичките податоци може да се констатира дека најголема натрупаност постои во казнено-поправниот дом Идризово и тоа од вкупен капацитет од 1094, бројната состојба на осудените лица изнесува 1679 односно недостиг за 585 осудени лица. Со цел прикажување на сликата на затворот Идризово, наведуваме извадок од извештајот на Народниот правобранител – национален превентивен механизам од 2013 година:

„При посетата на стационарот на КПД „Идризово“, НПМ затекна состојба на лоши хигиенски услови и руинирани соби во кои се сместени лица корисници на метадонска терапија. Стационарот е стара зграда која е делумно руинирана, на надворешноста е видлив одрон од влага, а прозорците се дотраени. На денот на посетата во стационарот беа сместени 130 лица распоредени во 30 соби, а беше затекнато и едно лице кое беше сместено во ходник. Во собите имаше присуство на влага, а осудените лица истакнаа дека во зимски услови нема греење. Погolem дел од собите беа неваросани и извалкани, во истите беа поставени стари ормарчиња за чување на лични работи, а прозорците се мали и не обезбедуваат доволен проток на дневна светлина. Во собите се вградени и заградени тоалети кои беа во лоша состојба, валкани и неодржувани, хигиената во тушевите беше на ниско ниво, се чувствуваше непријатна миризба на урина и кај истите беше видливо значително оштетување на плочките и мијалниците кои ги користат осудените лица“¹³.

Во затворот во Прилеп, се упатуваат осудени сторители на кривични дела од подрачјето на основните судови Прилеп и Крушево и тоа машки лица – примарни сторители осудени на казна затвор до 3 години, машки лица – повторници, осудени на казна затвор до 6 месеци и машки и женски лица на кои им е определен притвор освен притвор за кривични дела за кои е пропишана казна затвор од најмалку 10 години или доживотен затвор. Од статистичките податоци може да се констатира дека капацитетот кој го поседува затворот во Прилеп е исполнет и надминат за 6 осудени лица повеќе.

Во извештајот на Народниот правобранител за 2013 година, беше констатирано во затворот условите се добри и ги задоволуваат меѓународните стандарди во делот на големината, а во делот на хигиенската состојба – делумно задоволително ниво иако било забележано големо количество на влага. Во извештајот како позитивен пример беше посочена работата на лекарот во затворот во Прилеп кој

¹³ Годишен извештај, Национален превентивен механизам“ Скопје, мај 2013, стр.47

истовремено и вршела контрола на квалитетот на храната. При последната посета на 16.10.2014 година, во приемното одделение НПМ констатираше задоволително ниво на условите, со констатација дека вратите на просториите сеуште се оштетени, што може да доведат до недоволно затоплување на собите во текот на зимскиот период. Лекарот кој бил претходно вработен, заминал во друга здравствена институција од септември оваа година, а медицинска сестра не е вработена. Во приемното одделение имало сместено лица префрлени од КПД Идризово и едно новопримено осудено лице, при што НПМ уште еднаш искажува загриженост за можноста за ширење на криминогена инфекција. Исто така утврдено е дека за притворените лица нема промени во однос на служењето и конзумирањето на храната, односно и понатаму храната ја конзумираат во просториите во кои ноќеваат и во кои истовремено ги извршуваат хигиенските и физиолошките потреби. Во затворот Прилеп сеуште не е спроведен образовниот процес кој согласно ЗИС треба да биде организиран од страна на Министерството за образование и наука¹⁴.

Од страна на судијата за извршување санкции во Основниот суд во Прилеп, при спроведувањето на интервјуто констатираше: „При последната посета на затворот во Прилеп, односно во отвореното, полуотвореното и затвореното одделение, во март оваа година (2015), констатирав дека состојбата во затворот е добра, иако бројот на затвореници беше 94, а капацитетот на затворот е 85. Затворениците беа генерално задоволни од односот на вработените и условите во затворот, но сеуште нема вработен доктор, постапката била во тек.“

¹⁴ Повеќе на <http://ombudsman.mk/upload/NPM-dokumenti/2014/Poseti/Posledovatelna%20poseta%20Zatvor%20Prilep-16.10.2014.pdf>

1.5. Предности на алтернативните мерки

За исполнување на целите на казнувањето односно остварувањето на генералната и специјалната превенција, како и за превенција од ризиците и негативните ефекти кои ги произведува казната затвор, неопходна е потребата од поинаков начин на делување надвор од затворските институции. Облиците на деинституционализирано реагирање, ресоцијализација, реинтеграција во заедницата и реституција на направената штета се поставени во системот на алтернативни мерки, а кои претставуваат санкции што се реализираат во самата заедница. Истите претставуваат хуманизиран и цивилизиран начин на санкционирање на одредени криминални поведенија. Тие не претставуваат избегнување од казнување на одговорниот сторител на кривично дело, туку избегнување од казната затвор, а притоа враќање на сторителот во средината каде ја направил штетата, директно да ја надомести. Тие делуваат на тој начин што го враќаат осуденото лице во средината, на слобода, каде под контрола и надзор над неговото поведење, или со задавање на определена обврска, ќе се дејствува да ја развие својата одговорност и корист кон заедницата, а истовремено и заедницата да го отстрани притисокот што влијаел за таквото поведење.

Предностите кои се манифестираат кон сторителите се нивната нестигматизација, можност за изврување на санкцијата во кругот на заедницата, намалување на стапката на криминал и рецидивизам, намалување на натрупаноста на затворите. Не се од помала важност и финансиските ефекти доколку се земе во предвид цената на чинење на еден ден затвор¹⁵.

Алтернативните мерки се определени за одреден вид на сторители на кривични дела и тоа генерално за нискоризични сторители. Всушност тие се применуваат

¹⁵ Џ.Саити, „Алтернативните мерки наспроти новите облици на криминалитет“, Скопје, 2013, стр.41

на првопрестапници, каде се смета дека ризикот од повторување на кривичното дело е мал и дека со помош на алтернативната мерка ќе се влијае врз неговото поведење, а истовремено ќе се задоволи и интересот на заедницата. Овие мерки настојуваат да го променат и односот помеѓу сторителот и жртвата пред се преку воспоставување комуникација меѓу нив и разрешување на настанатиот конфликт, преку активирање на улогата на жртвата во процесот на предлагање и изрекување на алтернативните мерки, отстранување на последиците, обештетување на жртвата и обезбедување на адекватна заштита. Станува збор за заштита како во постапката, така и од сторителот¹⁶. Со изразувањето согласност на сторителот, се смета дека лицето ќе ја прифати и ќе соработува во извршувањето на мерката, а што ќе доведе до крајниот ефект. Ваквиот пристап е со цел ресоцијализација на сторителот како и можност за намалување на рецидивизмот.

Покрај тоа што јавните обвинителства и судовите се вклучени во постапката на примена на алтернативните мерки, од особена важност е улогата на центарот за социјални работи која е клучна во имплементацијата на мерките, а што ни укажува дека целта на алтернативните мерки е оддалечување од репресивните органи и поинаков облик на реагирање и извршување. Фактот што затворите не произведуваат ресоцијализирани граѓани, е причина повеќе заедницата да учествува во поправањето на поведението на осудените, а што значи и директно учество во социјалната контрола на криминалот и начин за негово справување и спречување.

¹⁶ Љ. Арнаудовски, Г. Л. Бужаровска, Д. Целевски, Л. Нанев, „Стратегија за имплементација на алтернативните мерки“, СППМД, Скопје, 2004 година, стр.35-38

Глава 2

Законска рамка на системот на алтернативни мерки

2.1. Правна рамка на алтернативните мерки во Кривичниот законик на Р.Македонија

Со новелата во Кривичниот законик во 2004 година, во казненоправниот систем се воведени алтернативните мерки, при што се отсликуваат универзалните определби на современото казнено право, изразено низ спектарот на меѓународни документи, при што е воспоставен следниот систем на алтернативни мерки:

- Условна осуда
- Условна осуда со заштитен надзор
- Условно прекинување на кривичната постапка
- Општокорисна работа
- Судска опомена и
- Куќен затвор

Во членот 48 од Кривичниот законик е определена посебната цел на алтернативните мерки: кон казнено одговорниот сторител да не се примени казна за полесни дела кога тоа не е нужно заради казненоправна заштита и кога може да се очекува дека целта на казнувањето може да се оствари со предупредување со закана за казна (условна осуда), само предупредување (судска опомена) или со мерка на помош и надзор на однесувањето на сторителот на слобода.

Иако некои од алтернативните мерки и претходно беа предвидени, несомнено, проширувањето на видовите алтернативни мерки е од значење на хуманизација и ублажување на казнената политика и афирмација на концептот на човекови слободи и права во системот на санкции.

Вака поставениот систем на алтернативни мерки ги определува превентивните санкции кај кои е потиснат ретрибутивниот елемент и е ставен во функција на

закана за казна, а што го засилува нивното сецијално-превентивно дејство. Дефинирањето на целите на алтернативните мерки го наведува концептот за замена на казната затвор, при што ги става на исто ниво казненоправната заштита од една страна и реалните очекувања за постигнување на целите на казнувањето од друга страна, а притоа определувајќи го условот – за полесни кривични дела. Воспоставувањето на системот на алтернативни мерки беше проследено со создавање на соодветни организациски претпоставки за нивно извршување при што беа извршени измени во Законот за извршување санкции и беше создадена правна рамка за нивно соодветно извршување.

Во нашето казнено законодавство постојат и други облици и видови на казнување на сторители на кривични дела кои носат елементи на ваквиот начин на однесување кон нив, но во оваа насока ќе се определиме само за алтернативните мерки од четвртата глава од Кривичниот законик.

2.1.1. Условна осуда

При изрекување на условна осуда, пред се треба да се земат во предвид одредбите од чл.48 од КЗ за целите на алтернативните мерки. Условна осуда може да му се изрече на сторител на кривично дело на кој судот ќе му утврди казна, при што истовремено ќе се определи дека таа нема да се изврши доколку осудениот за времето кое судот го определил, а кое време не може да биде пократко од една ниту подолго од пет години (време за проверување), не стори ново кривично дело. Условната осуда односно казната која ќе ја изврши осудениот доколку во времето на проверка изврши ново кривично дело, може да биде затворска или парична, односно се определува во зависност од тежината на делото, објектот на заштита,

околностите под кои е сторено делото и личните својства на сторителот. Исто така судот може во условната осуда да определи дека осудениот ќе ја изврши казната доколку во определен рок не ја врати имотната корист прибавена од извршеното дело, не ја надомести штетата која ја предизвикал или не исполни други обврски. Рокот на наведените обврски кои треба осудениот да ги исполни ги утврдува во времето за проверка. Условна осуда судот може да изрече само ако казната која му е утврдена на сторителот е затвор до две години или парична казна, земајќи ги предвид и одредбите за ублажување на казната. При одлучувањето, судот освен за целта на условната осуда, води сметка и за личноста на сторителот, неговиот поранешен живот, неговото однесување по извршеното дело, степенот на кривична одговорност и други околности¹⁷. Доколку судот ја отповика условната осуда поради ново сторено кривично дело на осудениот во времето на проверување, судот ќе му изрече единствена казна на осудениот и за претходното и за новото кривично дело. Исто така, доколку осудениот стори ново кривично дело во времето на проверување, судот ценејќи ги околностите, сродноста на делата, значењето и побудите, може да му изрече условна осуда и за новото дело, при што ќе определи ново време на проверување кое не може да биде пократко од една ниту повеќе од пет години, сметајќи од денот на правосилноста на новата пресуда.

Ако со условната осуда, на осудениот му е определено да исполни некаква обврска, а истиот во рокот кој е определен во пресудата не ја исполни, судот може во рамките на времето на проверка или да го продолжи рокот на исполнување на обврската или да ја изрече казната во условната осуда односно да ја отповика условната осуда. Условната осуда судот може да ја отповика во текот на времето на проверка. Доколку осудениот во определеното време стори ново кривично дело, а тоа е утврдено со пресуда дури по истекот на времето на проверка, условната осуда може да се отповика најдоцна во рок од една година по истекот на времето

¹⁷ Кривичен законик, член 50 ст.3

на проверка, условната осуда може да се отповика најдоцна во рок од една година по истекот на времето на проверка. А кога осудениот во определениот рок не ја исполни обврската што во пресудата му е определена, судот најдоцна во рок од една година од денот на истекот на времето на проверка, може да определи да се изврши казната од условната осуда.

2.1.2. Условна осуда со заштитен надзор

Целта на условната осуда со заштитен надзор, покрај основната цел која ја има условната осуда, е ресоцијализација на сторителот со примена на мерки на надзор, грижа, помош и заштита, а нејзината содржина се состои од определување на обврски што треба да ги исполни условно осудениот во времето на проверка кое го определил судот.

Согласно чл.55 од Кривичен законик, заштитниот надзор го одредува судот кога смета дека условната осуда нема доволно да влијае врз сторителот да не врши повторно кривични дела, при што околностите кои се однесуваат на личноста на сторителот или средината во која живее, го оправдуваат очекувањето дека целта на условната осуда ќе се постигне ако се определат и мерки на помош, грижа надзор или заштита.

Судот на осудениот може да му одреди една од следните обврски¹⁸:

- Оспособување, остручување и преквалификување за да може осудениот да го задржи работното место што го зазема или да бидат создадени претпоставки за вработување;
- Прифаќање на вработување што одговара на способностите и склоноста на осудениот;

¹⁸ Кривичен законик, обврски кај заштитниот надзор, чл.56 ст.1

- Посетување на програма за работа со осуденици за кривични дела сторени при вршење на семејно насилство;
- Извршување на обврските за издржување на семејството, подигање на децата и други семејни обврски;
- Овозможување увид и совети во врска со распоредувањето и трошењето на средствата од платата и другите приходи што ги остварува,
- Непосетување определени видови локали или други места каде што се точи алкохолен пијалак или се игра на среќа;
- Забрана на употреба на алкохолни пијалаци, дроги и други психотропни супстанции;
- Користење на слободното време според оценка на социјалниот орган;
- Одбегнување и недружење со лица кои негативно влијаат врз осудениот и
- Подложување на лекување или социјална рехабилитација во соодветни специјализирани установи.

При изрекување на обврската, судот ја зема во предвид личноста на сторителот, неговата здравствена состојба и психичките својства, возраста, материјалните и семејните услови, околностите под кои е сторено кривичното дело, поведението на сторителот по извршувањето на делото, побудите од кои го извршил делото и други околности при што судот треба да води сметка да не се повредува човековото достоинство ниту да се предизвикуваат непотребни тешкотии.

Належен орган за спроведувањето на заштитниот надзор во исполнувањето на обврската на осудениот е социјалниот орган, како и соодветно советувашиште. Социјалниот орган и советувашиштето се должни да го советуваат, поттикнуваат и помагаат на осудениот да ја изврши обврската, при што ќе го сфати значењето и ќе се исполнат целите на казнувањето, а исто така и повремено да го известува судот за состојбата во исполнувањето на обврската. Под социјален орган

подразбираат органите за социјална работа во општините, центрите за социјална работа и други органи што со закон се основани за вршење социјална дејност.

За изрекувањето на условна осуда со заштитен надзор не е релевантна согласноста на сторителот на кривичното дело за прифаќање на обврската. Ова решение го нагласува ретрибутивниот карактер и ги редуцира ефектите на оваа санкција, затоа што единственото што го обврзува сторителот е да ги исполни наложените обврски, а доколку не ги исполни условната осуда ќе биде отповикана.

Доколку условно осудениот не ја исполнува обврската, судот може во времето на проверување да го продолжи траењето на заштитниот надзор или да ја отповика условната осуда. Исто така во времето додека трае условното одлагање на извршувањето на утврдената казна, по предлог на социјалниот орган или на осуденото лице, судот може да ја замени определената обврска со друга или да ја укине. Ако по правосилноста на одлуката со која е определен заштитниот надзор помине повеќе од шест месеци, а надзорот не почнал, судот повторно ќе одлучи за потребата од неговото извршување.

2.1.3 Условно прекинување на кривичната постапка

Разликата од условната осуда и условната осуда со заштитен надзор со условното прекинување на кривичната постапка е тоа што првите две се состојат во осуда со кои се суспендира казната, а оваа алтернативна мерка е судска алтернатива на водењето на казнена постапка. Заеднички елемент на сите три алтернативни мерки е природата на условот, односно во определениот рок, сторителот на делото, да не стори ново кривично дело.

Условното прекинување на кривичната постапка е определено за кривични дела за кои е пропишана парична казна или казна затвор до една година.

При тоа судот може да одлучи по распитот на обвинетиот и сослушувањето и согласноста на оштетениот да ја прекине постапката, под услов сторителот во рокот во кој трае прекинувањето на постапката да не стори ново кривично дело. Со судската одлука, постапката може да биде прекината најмногу во рок од една година. Рокот на прекинување на постапката не се засметува во рокот на застареност на кривичното гонење.

Постапката се запира ако сторителот во рокот на проверување не стори ново дело или ако во тој рок не се открие дека некое претходно сторено кривично дело. Судот при одлучувањето за применување на оваа мерка, го зема во предвид особено изразеното каење и извинување на сторителот, отстранувањето на последиците и надоместувањето на штетата предизвикана од кривичното дело.

2.1.4. Општокорисна работа

Оваа алтернативна мерка се состои од задолжителна неплатена работа, во определен број на часови во слободното време на сторителот, во корист на заедницата и со доброволно учество на самиот сторител. Оваа мерка ја нагласува превентивната и ресоцијализирачка функција, како и инволвирањето во заедницата на сторителот, со што се создаваат реални претпоставки за одбегнување на краткотрајните казни.

Оваа мерка е пропишана за кривични дела за кои е предвидена парична казна или казна затвор до три години, ако делото е сторено под олеснувачки околности и сторителот порано не бил осудуван. За судот да може да ја изрече оваа мерка, неопходно е и изразувањето на согласност од страна на сторителот.

Мерката се изрекува во траење од 40 до 240 часа, што осудениот е обврзан да ги одработи без надоместок во државен орган, јавно претпријатие, јавна

установа или хуманитарна организација, за време на државни празници, саботни и неделни денови и не пократко од пет часа неделно, во период најмногу до 12 месеца. Кога постојат здравствени или оправдани лични и семејни причини судот може да го продолжи извршувањето на мерката најмногу уште за шест месеци.

Во случаите кога е изречена парична казна до 90 дневни глоби или 1.800 евра во денарска противвредност или казна затвор до три месеца, судот може истовремено да одлучи, по барање на осудениот, за замена на казната со општокорисна работа, при што еден ден затвор, дневна глоба или 20 евра во денарска противвредност се заменуваат со три часа општокорисна работа со тоа што вкупниот збир на часови не може да надмине 240 часа. При одлучувањето за замена на казната со мерката на општокорисна работа судот ќе ја земе предвид тежината на делото, степенот на кривичната одговорност, поранешната неосудуваност на сторителот и извршеното надоместување на штетата или отстранување на другите штетни последици на делото.

Согласно став 4 од чл.58-б, надзорот над исполнувањето на обврските на осудениот врши судот, во постапка уредена со закон.

Ако осудениот не ги исполнува или неуредно ги исполнува своите работни обврски, судот писмено го опоменува, а ако тој продолжи со таквото однесување судот може да одлучи да го зголеми бројот на часовите или да го продолжи извршувањето на мерката за најмногу три месеца, ако за тоа постојат оправдани причини или да го замени неизвршениот дел од мерката со парична казна или казна затвор, така што за секои три часа општокорисна работа се засметува една дневна глоба или еден ден затвор. При одлучувањето за замената со парична казна или казна затвор судот ќе се раководи од тежината на делото, степенот на кривичната одговорност и односот на осудениот кон изречената мерка на општокорисна работа. Ако осудениот не ја извршува општокорисната работа, изречена како замена за

паричната казна или казната затвор, судот ќе донесе одлука за извршување на изречената казна. Работната обврска што сторителот ја исполнил се засметува во казната, при што за секои три часа општокорисна работа се засметува еден ден затвор или една дневна глоба или 20 евра во денарска противвредност.

2.1.5 Судска опомена

За разлика од условната осуда и условната осуда со заштитен надзор, каде е присутна заканата од казна кон сторителот доколку во времето на проверка изврши нови кривично дело, кај судската опомена предупредувањето треба да изврши улога на ставање на знаење на сторителот, што ќе го очекува ако продолжи со криминални активности, односно се состои во обично предупредување. Мнозинското го брани ставот дека судската опомена е современ, хуманизиран облик на реакција, погодна за одбегнување на особено проблематичните краткотрајни казни затвор, со доволен социјално-превентивен и генерално-превентивен капацитет¹⁹, изразен низ очекувањето дека е доволно ефикасна за да влијае врз сторителот кој држи до сопствената чест и углед, како и за јакнење на општите морални вредности и почитувањето на правните норми.

Одлуката во која е изречена судска опомена го потенцира превентивниот карактер и содржи латентен ретрибутивен елемент кој се состои во навестување казна во случај на повторно извршување на делото и фактички елемент во смисла на јавна осуда на сторителот насочена кон негово омаловажување. Всушност се работи за посебна специјално-превентивна мерка што го остварува своето дејство преку морален прекор и јавно неодобрување за стореното дело.

Согласно законската одредба од член 59 од Кривичниот законик, судската опомена може да се изрече за кривични дела за кои е предвидена казна затвор до

¹⁹ В. Камбовски, „Казнено право, општ дел“, трето изменето издание, Скопје, 2006 година, стр. 742

една година или парична казна, а се сторени под особено олеснителни околности кои ги прават особено лесни, како и за определени кривични дела и под услови предвидени со закон, за кои е предвидена казна затвор до три години.

Во случај во кој има повеќе дела во стек, судот може да изрече една судска опомена ако за секое дело постојат услови за нејзино изрекување. Не е можна примена и на казна и на судска опомена, според правилото на кумулација, затоа што во тој случај би се изгубила смислата на ваквата алтернативна мерка. Судот при одлучувањето за изрекување судска опомена, треба да води сметка за целта на судската опомена, при што особено ќе ги земе во предвид личноста на сторителот, неговиот поранешен живот, неговото однесување по извршувањето на кривичното дело, степенот на кривична одговорност и другите околности под кои делото е извршено.

2.1.6. Куќен затвор

Алтернативната мерка куќен затвор претставува модалитет на издржувањето на казната затвор, односно на осудениот кој под определените законски услови му е изречена казна затвор ја издржува во својот дом. Куќниот затвор, всушност се сведува на забрана за напуштање на домот на осудениот во текот на целиот ден, определено време или само преку ноќта. Покрај основната забрана за напуштање на домот, куќниот затвор во кој е вклучено и електронско следење со помош на специјални електронски уреди, вклучува и перманентно следење на движењето на осудениот во времето определено од страна на судот.

Условите кои се предвидени во членот 59-а за извлекување на мерката куќен затвор се однесуваат на сторители на кривични дела за кои е предвидена парична казна или казна затвор до една година, а се однесува на категорија на сторители

на кривични дела кои ги имаат следните карактеристики: стари, изнемоштени, тешко болни и бремени жени. Судот во одлуката изрекува казна затвор и истовремено одлучува дека казната ќе се издржува во куќен затвор. При изрекувањето на мерката куќен затвор, потребна е согласност од страна на сторителот.

Доколку постојат услови со современи електронски или телекомуникациски средства, судот може да ја замени казната затвор со куќен затвор, со цел да се контролира извршувањето на куќниот затвор што се состои во забраната за напуштање на домот од страна на осудениот. Надзорот над извршувањето на куќниот затвор го врши судот, а притоа може да одреди преземање на определени мерки на надзор и од страна на полицијата во местото во кое се наоѓа домот на осудениот, со обврска за редовно известување за нивното вршење. Доколку осудениот ја прекрши забраната за напуштање на домот, судот може да одреди заменетата казна затвор да се изврши во целост во установа за извршување на казната затвор.

2.2. Правна рамка на изрекувањето алтернативни мерки поставена во - Законот за кривична постапка

За кривичните дела за кои може да се изречат алтернативните мерки: општокорисна работа, условно прекинување на кривичната постапка и куќен затвор, по предлог на јавниот обвинител, ако се исполнети условите од Кривичниот законик, судот може да ги изрече без одржување на главна расправа²⁰. Предлогот за изрекување алтернативни мерки може да го понесе приватниот тужител.

Пред судот да ја изрече пресудата, судијата поединец ги повикува странките и доколку обвинетиот пред судот се противи за донесување пресуда во која ќе му

²⁰ Закон за кривична постапка, „Службен весник на РМ“, бр.150 од 18.11.2010 година, член 506

биде изречена алтернативна мерка, судот ќе отвори главна расправа и постапката ќе продолжи според одредбите за главна расправа.

Во пресудата во која е изречена општокорисна работа, како примарна кривична санкција, судот ќе определи: за кое дело обвинетиот се огласува за виновен, со назначување на фактите и околностите што претставуваат обележје на кривично дело, како и на оние од кои зависи примената на определена одредба од Кривичниот закон, законски назив на кривичното дело и кои одредби од Кривичниот закон се применети, вкупен број на часови на општокорисна работа, вкупен број на часови што мора да се извршат во текот на една недела, место на извршување на општокорисната работа, последиците во случај на непридржување кон мерката и начинот на замена на општокорисната работа со казна затвор.

Во случај кога осудениот на кој судот му е изрече кол парична казна до 90 дневни глоби или казна затвор во траење до три месеци, поднесе барање за замена со алтернативна мерка општокорисна работа, судот донесува решение за начинот на замена на паричната казна или казната затвор со општокорисна работа. Кога се исполнети законските услови за условно прекинување на водење на кривичната постапка, судот по предлог на овластениот тужител ќе донесе решение за прекинување на постапката, во која ќе го определи рокот на прекинување на постапката и обврската на сторителот, во тој рок да не стори ново кривично дело и да ги исполни другите предвидени обврски. По истекот на рокот за прекинување, судот донесува решение за запирање на постапката доколку сторителот се придржувал кон предвидените услови и обврски определени со решението. Против ваквото решение, странките имаат право на жалба во рок од осум дена.

2.3. Управа за извршување санкции

Управата за извршување санкции, согласно Законот за извршување санкции, ја регулира сферата на извршување на алтернативните мерки. Таа е орган во состав на Министерството за правда и има својство на правно лице. Со Управата раководи директор кој го именува и разрешува Владата на Р. Македонија, а се бира по предлог на Министерот за правда, со мандат во траење од пет години, со можност за реизбор. Алтуелен директор на Управата за извршување санкции е г-ѓа Лидија Гаврилошка²¹. Во рамките на Управата, во секторот за управни работи и правни анализи, формирано е одделение за извршување на алтернативни мерки. Основната активност, согласно Законот за извршување санкции е да го организира, спроведува и врши надзор на извршувањето на казната затвор, малолетнички затвор, алтернативните мерки, општокорисна работа и куќен затвор, заштитниот надзор изречен со одлука за условна осуда или за условен отпуст, како и воспитната мерка упатување во воспитно - поправен дом, да обезбедува континуирана обука и усовршување на вработените, односно да организира обуки и да врши проверка на знаењето и способностите на вработените во казнено-поправните и воспитно поправните установи и да остварува соработка со установи, здруженија и организации кои се занимаваат со проблемите на извршувањето на санкциите.

По однос на алтернативните мерки, основната активност на Управата е да го врши стручно-инструкторскиот надзор во извршувањето на мерките, а што опфаќа активности на надзор на постапката, контрола на законското извршување и контрола на тоа дали лицата се придржуваат до планот и програмата донесени од Центарот за социјални грижи.

²¹ Повеќе на http://www.pravda.gov.mk/organizacija_detail3.asp?lang=mak&id=5

Во 2008 година, Управата учествуваше во донесување на подзаконски акти со кои се регулира извршувањето на алтернативните мерки и тоа: Правилник за условите, постапката и начинот за издавање и одземање на дозвола за извршување на алтернативни мерки, Правилник за видот и условите за извршување на општокорисна работа и Правилник за извршување на стручно-инструкторки надзор во извршувањето на алтернативните мерки, а исто така Управата склучи и меморандуми за соработка со јавни претпријатија на ниво на град Скопје, кои се согласни да ги прифатат лицата на кои им е изречена мерка општокорисна работа. Управата за извршување санкции во соработка со Националната служба за управување со осудени лица во Велика Британија (НОМС) и Британска Амбасада во Скопје, изработи Стратегија за развој на пробациска служба во Р.Македонија со Акционен план за нејзина реализација при што се обезбедени финансиски предуслови преку претпристапните фондови - ИПА Проект 2010 за воспоставување на пробациски систем во Република Македонија.

2.4. Извршување на алтернативните мерки

Правната рамка на извршувањето на алтернативните мерки, надлежностите на органите и постапката е поставена во главата XVIII во Законот за извршување санкции²². Со одредбите на оваа глава се уредува извршувањето на заштитниот надзор изречен со одлука за условна осуда, општокорисна работа и куќен затвор.

Алтернативните мерки се извршуваат по правосилна судска одлука, а ги извршува одделението за извршување алтернативни мерки, во надлежност на Центарот за социјални работи, според живеалиштето / престојувалиштето на осуденото лице. Ова одделение е составено од стручни лица кое поседуваат дозвола за извршување на алтернативни мерки што ја издава Управата за извршување

²² Закон за извршување на санкциите, „Службен весник на РМ“ бр.2 од 09.01.2006 година.

санкции. Одделението утврдува индивидуален план и програма за спроведување на алтернативните мерки, сообразен со видот на кривичното дело, личноста на сторителот, семејната положба, имотниот статус и со исполнување определени обврски од страна на осуденото лице, доколку истите се определени од страна на судот. Одделението треба уредно да води матична евиденција и досие за осуденото лице во текот на спроведувањето на извршувањето на алтернативната мерка и за тоа редовно да ја известува Управата. Исто така одделението треба најмалку еднаш на три месеци или по барање на судот, да го извести судот за резултатите од спроведувањето на алтернативната мерка и извршувањето на обврските на осуденото лице.

Во случај кога осуденото лице не ја прифаќа алтернативната мерка, одделението е должно да го извести судот во рок од осум дена. Надзор над законитоста во извршувањето на алтернативната мерка врши судот што ја изрекол мерката, а стручно-инструкторскиот надзор над извршувањето го врши Управата. За извршениот надзор и утврдените состојби, инспекторот за извршување на санкциите и судијата за извршување на санкции, секој во рамките на своите овластувања, составуваат записник и треба меѓусебно да се известуваат за утврдените состојби во извршувањето на алтернативните мерки и за утврдените незаконитости при вршење на надзорот. Извршувањето на стручно-инструкторскиот надзор го уредува Министерот за правда со посебен акт.

Во септември, 2008 година, од страна на министерот за правда донесен е правилник за извршувањето на стручно - инструкторскиот надзор во извршувањето на алтернативните мерки²³. Со правилникот се пропишува извршувањето на стручно - инструкторскиот надзор од страна на Управата за извршување на санкциите која треба да ја следи состојбата со правосилно изречените алтернативни мерки од судовите според живеалиштето односно престојувалиштетото на лицето спрема

²³ Правилник за извршување на стручно-инструкторскиот надзор во извршувањето на алтернативните мерки, Скопје, 2008 година.

е изречена мерката.

Од страна на Управата се врши надзорот преку инспектори за извршување на санкциите. Инспекторот, надзорот го врши со непосреден увид во работата на стручниот работник за извршување на алтернативните мерки и тоа: во документите што ги содржи досието неопходни за стручно-инструкторскиот надзор, во содржината на индивидуалниот план и програма изготвени од стручниот работник, на начинот, местото и времето на извршување на алтернативната мерка согласно изречената судска одлука и преку писмени информации за организацијата и функционирањето на извршувањето на алтернативните мерки, добиени од ЈУ Завод за социјални дејности.

Органите и институциите каде се врши надзорот, се должни да му овозможат на инспекторот увид во документацијата и непречено извршување на стручно-инструкторскиот надзор. Инспекторот за извршениот стручно-инструкторски надзор составува записник во кој се наведува констатираната состојба и се предлагаат мерки за отстранување на утврдените неправилности и недостатоци. Инспекторот во записникот определува рок во кој треба да се отстранат неправилностите и недостатоци во извршување на алтернативната мерка. Записникот со утврдени предлог мерки, Управата го доставува до центарот, Заводот, Министерството за труд и социјална политика, надлежниот суд и надлежното јавно обвинителство. Стручно-инструкторскиот надзор се врши во работно време и во време кога се извршува алтернативната мерка, а може да се изврши и по барање на лицето спрема кое се извршува алтернативната мерка.

Инспекторот при вршење на надзорот, посветува внимание особено на почитувањето на загарантираните права на лицето врз кое се извршува алтернативната мерка согласно Законот за извршување на санкциите. Органите кај кои е извршен надзорот и се констатирани неправилности и недостатоци во извршувањето на

алтернативните мерки ги преземаат утврдените мерки за нивно отстранување во рокот определен во записникот за извршениот стручно-инструкторски надзор.

- **Извршување на заштитен надзор изречен со условна осуда**

Заштитниот надзор изречен со условна осуда го извршува одделението во Центарот за социјални работи. Одделението во планот за спроведување на заштитниот надзор, го утврдува видот, времетраењето и спроведувањето на надзорот што треба да го остварува во однос на исполнувањето на одделни обврски од страна на осуденото лице. При извршувањето на заштитниот надзор, одделението може на судот да му предложи изречените обврски да ги замени со други, да го продолжи траењето на заштитниот надзор во рамките на времето на проверување или да ја отповика условната осуда. Ако одделението оцени дека целта на оваа мерка е постигната, ќе го извести за тоа судот што ја изрекол мерката и може да му предложи да го запре натамошното извршување на заштитниот надзор.

- **Извршување на општокорисна работа**

Согласно законот за извршување санкции, за извршување на општокорисната работа, Управата склучува договор за општокорисна работа со државен орган, јавно претпријатие, установа, единица на локална самоуправа или со хуманитарна организација во која осудениот ќе ги извршува своите работни обврски. Управата за склучените договори за спроведување на општокорисната работа, ги известува одделението и судот што ја изрекол мерката. Директорот на Управата донесува посебен акт за видот и условите на извршување на општокорисната работа. Во рок од 15 дена, одделението определува лице кое ќе врши непосреден надзор над извршувањето на општокорисната работа.

Ако осудениот не ги исполнува или неуредно ги исполнува работните обврски, одделението може усно да го опомени, а за тоа треба да го извести надлежниот суд. Ако осудениот и по писмената опомена продолжи со таквото однесување,

одделението ќе му предложи на судот да го зголеми бројот на часовите или да го продолжи извршувањето на мерката за најмногу три месеци, ако за тоа постојат оправдани причини, или да го замени неизвршениот дел од мерката со парична казна или казна затвор, така што за секои три часа општокорисна работа се засметува една дневна глоба или еден ден затвор. Ако осудениот не ја извршува општокорисната работа изречена како замена за паричната казна или казната затвор, одделението ќе му предложи на судот да донесе одлука за извршување на изречената казна.

Во септември, 2008 година донесен е правилник²⁴ од страна на директорот на Управата за извршување санкции, а со кој се пропишува видот и условите на извршување на општокорисната работа. Согласно правилникот, општокорисната работа се извршува во: државни органи, јавни претпријатија, установи, единици на локална самоуправа и во други субјекти кои вршат дејност во која може да се оствари целта на извршувањето на општокорисната работа, со кои Управата за извршување на санкциите склучува договори.

Општокорисната работа која се извршува треба да биде хуманитарна, еколошка, комунална и да биде во корист на општествената заедница.

Правниот субјект во која се упатува осуденото лице за извршување на општокорисната работа се определува од страна на судот. Правосилната одлука за изречената мерка покрај законски определените лица веднаш се доставува и до Управата и правниот субјект.

Општокорисната работа се извршува врз основа на претходно склучен договор помеѓу правните субјекти и Управата. Договорот за општокорисна работа содржи опис на дејноста во која се извршува општокорисната работа, вид на општокорисната работа, времетраење и место на извршување на општокорисната работа.

По добивање на правосилна судска одлука, центарот во рок од 15 дена

²⁴ Правилник за видот и условите за извршување на општокорисната работа, Скопје, 2008 година

стручен работник кој ќе ја извршува и ќе врши надзор над извршувањето на општокорисната работа. Стручниот работник веднаш треба да изготви индивидуален план и програма за работа со осуденото лице. Правниот субјект треба да определи лице со кое центарот ќе остварува непосреден контакт и ќе помага во извршување на општокорисната работа. Стручниот работник врши непосреден надзор врз извршувањето на општокорисната работа преку следење на реализацијата на индивидуалниот план и програма, непосредно следење на осуденото лице во часовите во кои се извршува општокорисната работа и непосредни контакти со лицето врз кое се извршува општокорисната работа, работодавецот, средината во која се извршува мерката и други лица за кои ќе се оцени дека може да придонесат за успешноста на општокорисната работа. Стручниот работник треба да води дневник за текот на извршувањето на општокорисната работа.

Стручниот работник најмалку еднаш месечно, за текот на извршувањето на општокорисната работа, изготвува извештај и дава стручно мислење за успешноста на реализација на мерката. Тој преку Центарот, веднаш ќе го извести судот ако се одолжува или не се извршува општокорисната работа.

- **Извршување куќен затвор**

И за оваа мерка, надлежен орган за извршување е одделението во Центарот за социјални работи, според живеалиштето/престојувалиштето на осуденото лице. Притоа одделението определува лице кое ќе врши надзор над извршувањето на куќниот затвор, а во текот на спроведувањето може да побара помош и од полицијата.

Одделението во текот на извршувањето на куќниот затвор му дава помош и заштита на осудениот, согласно индивидуалниот план за спроведување на мерката. Одделението усно го опоменува осудениот, доколку не се придржува на забраната за напуштање на домот, а за тоа треба да го известува судот. Доколку осудениот

продолжи со таквото однесување, одделението ќе му предложи на судот заменетата казна затвор целосно да се изврши во казнено - поправна установа.

Глава 3

Истражување, анализа и резултати

3.1. Метод на истражување

Во рамки на предвидените проектни активности, со цел добивање на конкретни сознанија за имплементацијата на алтернативните мерки, како и ставовите на стручната јавност по однос на темата, извршивме анонимно анкетање на дел од стручната јавност. За постигнување на целта, резултатите од истражувањето ги систематизиравме во пет дела и тоа:

- Анкетање на стручната јавност на кои им беа поставени десет прашања, од чии одговори можеме да ја добиеме општата слика на мнението на стручната јавност;
- Обработка на статистички податоци за утврдување на состојбата на изречени мерки, добиени од публикациите – Сторители на кривични дела, објавени од Државниот завод за статистика, како и дополнителни податоци добиени по одговор на барање на информации од јавен карактер;
- Интервјуирање на претставници од институциите кои се вклучени во постапката на имплементација, а со цел утврдување на улогата и праксата на институциите во имплементирањето на алтернативните мерки.
- Анализа на примери од судската пракса во кои е изречена вид на алтернативна мерка;
- Трибина – за постигнување видливост на резултатите, информирање за состојбите на имплементација на алтернативните мерки и развивање дебата за темата.

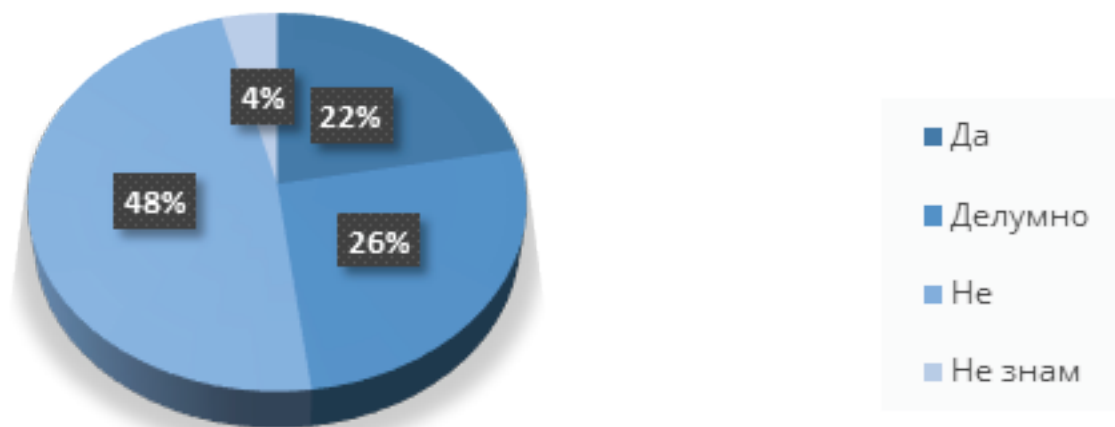
За постигнување на определените цели, во рамките на истражувањето беа вклучени претставници на институциите, како и дел од останатата стручна јавност. Вкупниот број на испитаници е 50, во состав прикажан на наведената табела, а кој

претставува намерен примерок. Дополнително, беше испратен посебен прашалник до Управата за извршување санкции, чии одговори се наведени во делот на анализата на Управата.

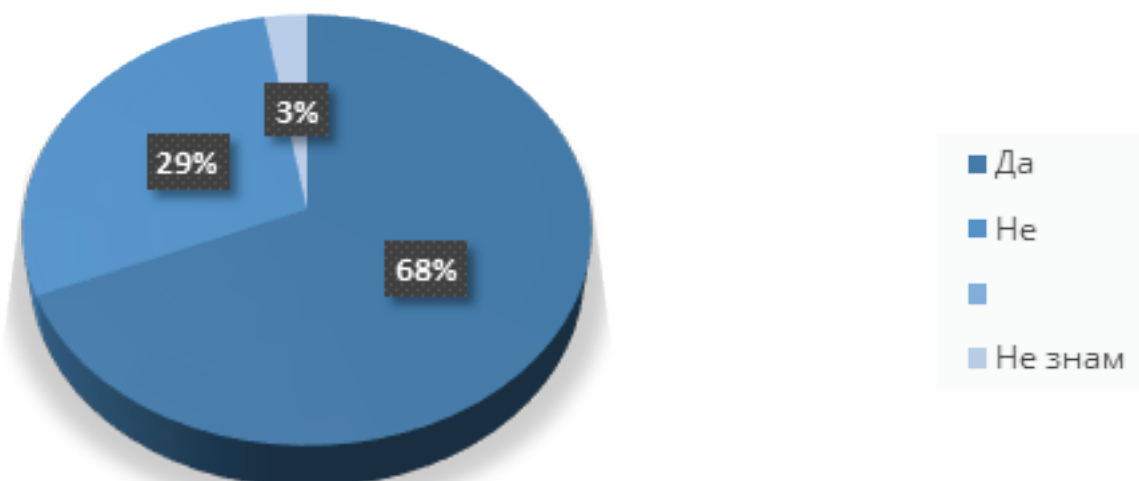
	Испитаници:	Број
1	Судии - кривичен оддел	4
2	Обвинители	3
3	Стручни соработници	4
4	Социјални работници	4
5	Адвокати	12
6	Волонтери во институции - правници	8
7	Студенти по правни науки	10
8	Судии во пензија	2
9	Експерти/професори	3
Вкупно		50

3.2. Графички приказ на резултатите од општите ставови на стручната јавност

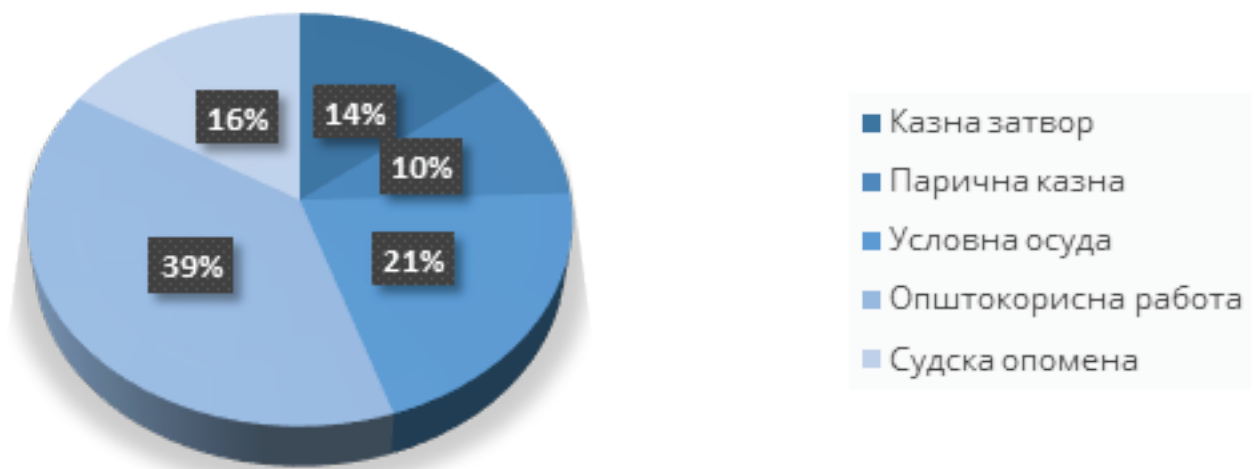
Дали казнениот систем во Р.Македонија има правилен пристап кон криминалитетот?

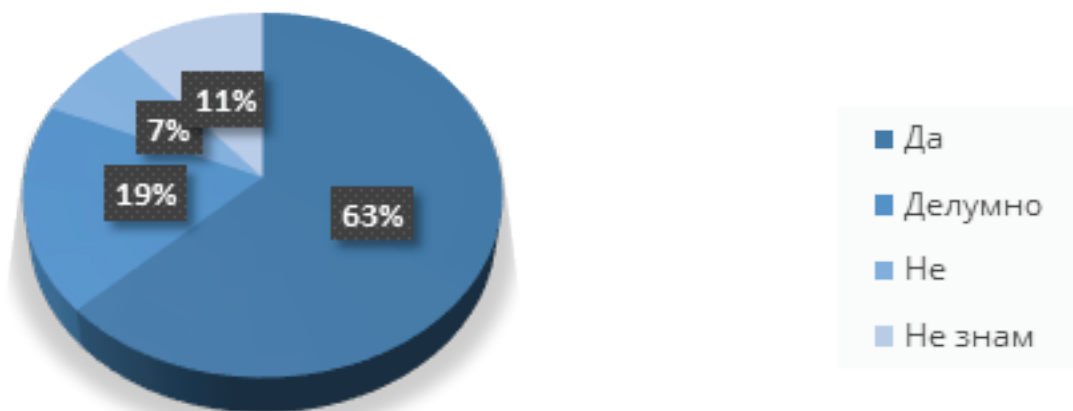
Дали судовите практикуваат престога казнена политика?

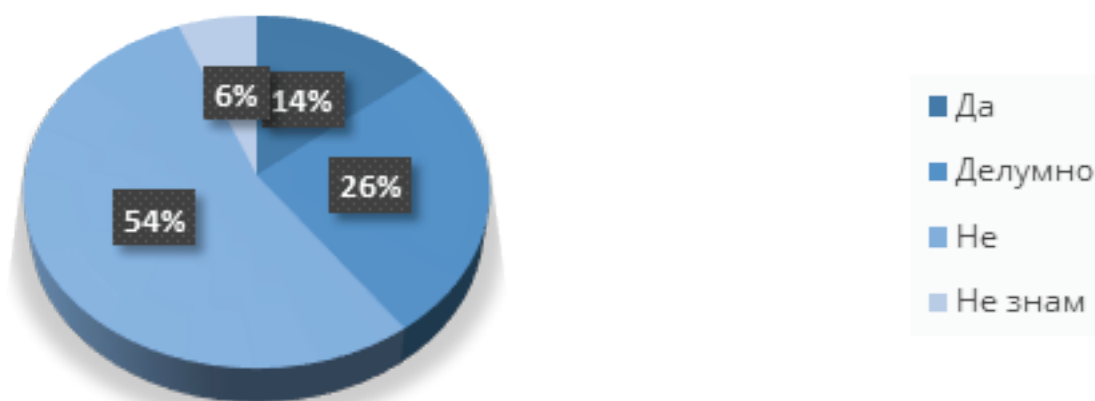
Која санкција е најпогодна за сторители на полесни кривични дела?

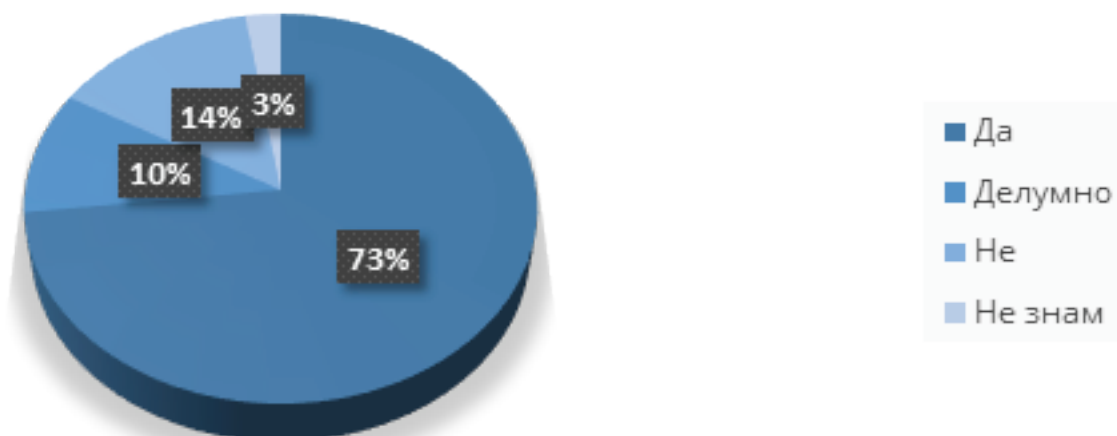
Дали со примената на алтернативните мерки можат да се остварат целите на казнувањето?

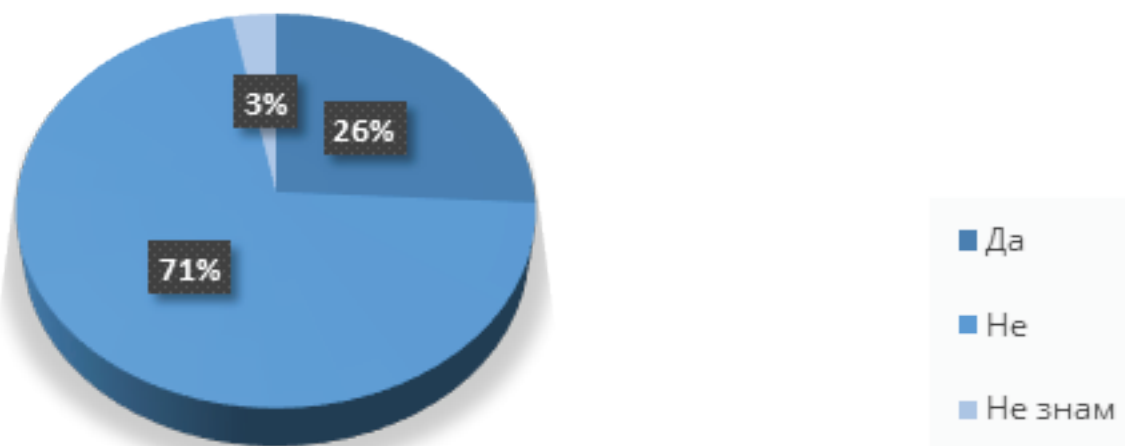
Дали во Р.Македонија има институционални предуслови за соодветна примена на алтернативните мерки кај кои има определен надзор?

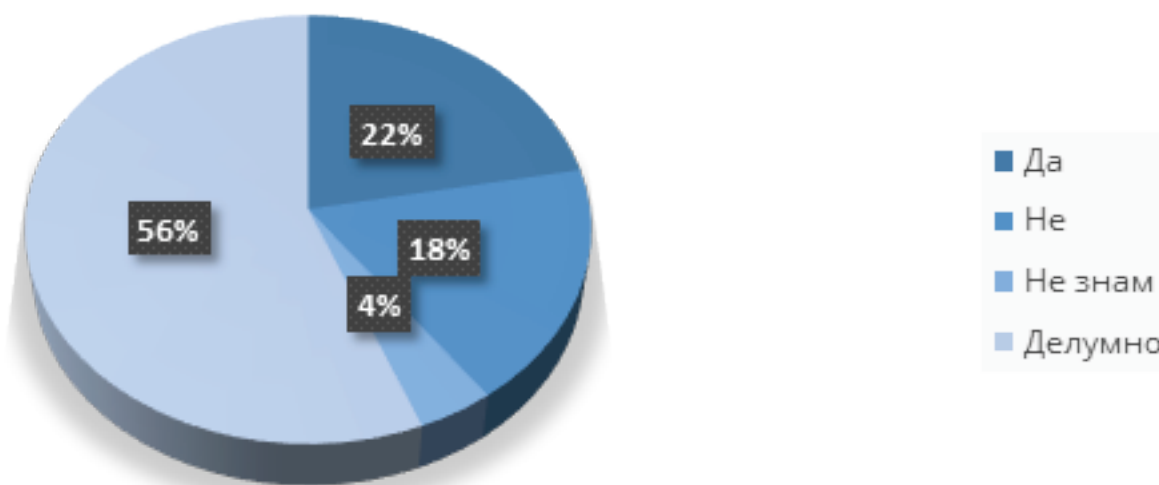
Дали општокорисната работа би имала поголеми ефекти во однос на ресоцијализација од условната осуда?

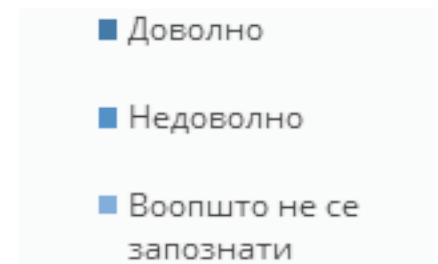
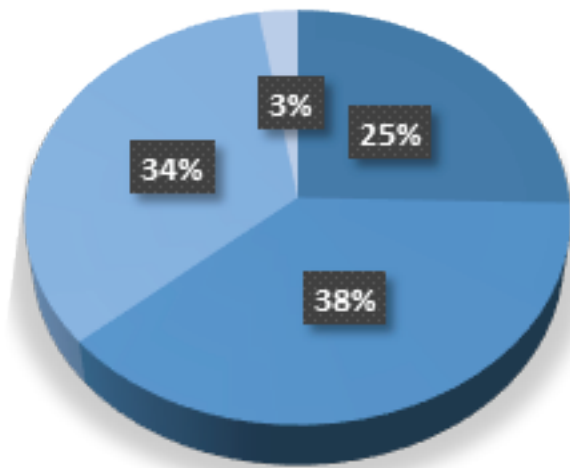
Дали сметате дека е правилен условот - согласност од сторителот на кривичното дело за да му се изрече општокорисна работа?

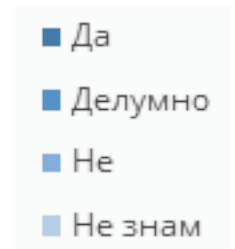
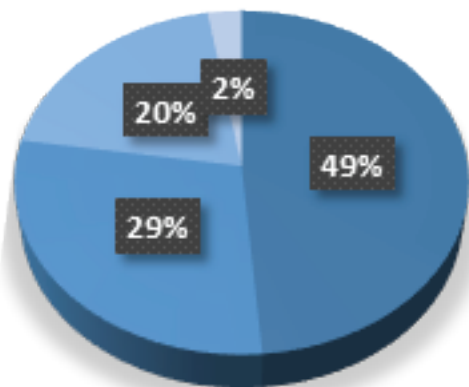
Дали судската опомена може да влијае врз сторителот на кривичното дело?

Колку граѓаните се запознати со можностите кои ги нуди системот на алтернативни мерки?

Дали сметате дека подобрувањето на системот на алтернативни мерки ќе биде чекор поблиску кон пристапувањето во Европска Унија?

Изборот на составот на испитаниците и формулацијата на прашањата беше направена со цел утврдување на релевантни ставови на стручната јавност во однос на казнено-правниот систем, во кои рамки е поставен и системот на алтернативните мерки. Од резултатите, можеме да констатираме дека стручната јавност смета дека улогата на казнениот систем во голем дел нема правилен пристап кон криминалитетот, за што говорат и статистичките податоци за зголемување на криминалитетот, а воедно како причина на тоа е и престојната казнена политика, која соодветствува со високиот број изречени затворски и краткотрајни казни затвор. Испитаниците се генерално поделени во ставовите каква казна треба да им се изрече на сторителите на полесните кривични дела, но сепак најголем дел од нив, односно 39% сметаат дека најпогодна е општокорисната работа, а 21% се одлучиле за условна осуда. Тоа и води до резултатите на наредното прашање, каде 63% сметаат дека целите на казнувањето можат да се постигнат со изрекување на алтернативни мерки. Во однос на алтернативните мерки во кои има определен надзор – условната осуда со заштитен надзор, општокорисната работа и куќниот затвор, 54% сметаат дека во Р. Македонија, нема институционални предуслови за нивна соодветна примена. Испитаниците, знаејќи ја високата примена на условната осуда, 73% одговориле дека општокорисната работа може да има поголеми ефекти во однос на ресоцијализација на осудените, наспроти условната осуда и 71% од нив, сметаат дека подобро е да не постои условот – согласност од страна на сторителот на кривичното дело, за да му се изрече ваква мерка. Поделени се ставовите околу остварувањето на целта на казнувањето со судската опомена, и 56% се одлучиле дека делумно, во определени случаи тоа е можно. Најголем дел од стручната јавност смета дека граѓаните недоволно, или воопшто не се запознати со можностите кои ги нудат алтернативните мерки. 49% сметаат дека подобрувањето на системот на алтернативни мерки во пракса, ќе биде чекор поблиску кон пристапувањето во Европска Унија.

3.3. Статистички податоци за примената на алтернативните мерки

Република Македонија
- Примена на алтернативни мерки

	Вкупно осудени	Вкупно изречени алтернативни мерки	Алтернативни мерки од вкупно осудени
2007	9639	4936	51,2%
2008	9503	5059	53,2%
2009	9801	4878	49,7%
2010	9169	4283	46,7%
2011	9810	4394	44,7%
2012	9042	3565	39,4%
2013	9539	3914	41%

Од табеларниот приказ, можеме да констатираме дека во временскиот период од 2007 до 2013 година, бројот на изречени алтернативни мерки од вкупниот број на осудени лица е во континуиран пад, односно од 2008 година кога изречените алтернативни мерки изнесуваат 53,2%, за да во 2012 нивото на изреченост на алтернативни мерки да се намали до 39,4%.

- Статистички податоци за примена на видовите алтернативни мерки

	Условни осуди	Условно прекинување на кривична постапка	Условна осуда со заштитен надзор	Општо-корисна работа	Судска опомена	Куќен затвор
2007	4712	0	0	1	214	0
2008	4877	0	0	0	182	0
2009	4698	0	0	0	180	0
2010	4138	0	0	0	145	0
2011	4241	0	0	0	153	0
2012	3463	0	0	2	130	0
2013	3804	0	0	0	110	0

Од табеларниот приказ на статистичките податоци за примената на видовите алтернативни мерки, заклучуваме дека и покрај воведувањето на новите алтернативни мерки во Кривичниот законик, сепак казнената политика се сведува на изрекување адмонитивни и опоменбени санкции како во претходниот систем, односно судиите изрекуваат во најголеми број условни осуди, а во помал број ја изрекуваат и судската опомена. Алтернативните мерки условно прекинување на кривичната постапка, условната осуда со заштитен надзор и куќен затвор во периодот од 2007 до 2013 година воопшто не се изречени, а исто така состојбата со алтернативната мерка општокорисна работа не е различна, односно изречена е само една во 2007 година.

- Примена на алтернативната мерка условна осуда

	Вкупно осудени	Вкупно алтернативни мерки	Вкупно Условни осуди	Условни осуди од вкупно алтернативни мерки
2007	9639	4936	4712	95,4%
2008	9503	5059	4877	96,4%
2009	9801	4878	4698	96,3%
2010	9169	4283	4138	96,6%
2011	9810	4394	4241	96,5%
2012	9042	3565	3433	96,2%
2013	9539	3914	3804	97,1%

Најголема застапеност од видовите алтернативни мерки има условната осуда односно над 95% од вкупниот број алтернативни мерки. Иако во периодот од 2007 до 2013 година забележуваме континуиран пад на бројот на изречени условни осуди од 5059 во 2008 година до 3914 во 2013 година, сепак процентуалната застапеност на условната осуда од вкупниот број изречени алтернативни мерки е во континуиран пораст така што во 2007 година 95,4% од вкупниот број изречени алтернативни мерки се условни осуди, а во 2013 овој процент достигнува до 97,1%, што значи дека постои тенденција на примена само на овој вид алтернативна мерка, изоставајќи го корпусот на другите видови алтернативни мерки.

	Вкупно изречени условни осуди	Условна осуда - затворска казна	Во %	Условна осуда - парична казна
2007	4712	4289	90,8%	423
2008	4877	4266	87,4%	611
2009	4698	4238	90,2%	460
2010	4138	3753	90,6%	385
2011	4241	4052	95,5%	189
2012	3433	3319	95,8%	114
2013	3804	3667	96,3%	137

Од вкупниот број изречени условни осуди, од наведениот табеларен приказ, можеме да утврдиме дека во најголем број изречените условни осуди се со предвидена затворска казна, односно доколку сторителот, во времето на проверка стори ново кривично дело, сторителот ќе ја издржува затворската казна. Ваквите условни осуди, забележуваат континуиран раст и тоа од 2008 година каде процентот од вкупно изречените условни осуди е 87,4 до 2013 година овој процент е пораснат до 96,3. Обратно пропорционално е кај условната осуда во која е изречена парична казна, нивниот број е во континуиран пад.

Од направените истражувања низ официјалните податоци, во врска со примената на алтернативната мерка условна осуда, дојдовме до следните заклучоци:

- Од вкупниот број на осудени на условна осуда, речиси секој петти осуденик бил претходно осудуван, што говори за тоа дека претходната осуда не ја постигнала целта на казнувањето.

- Кај 35% од претходно осудените лица на кои им е изречена условна осуда, недостасуваат податоци кои се однесуваат за видот на повратот и видот на повратот

и видот на претходно изречената санкција. Тоа особено влијае врз санкцијата што треба да му се изрече на тоа лице.

- Од претходно осудуваните сторители на кое му се изрекува условна осуда, секој четврт е сторител на кривично дело од ист вид – специјален повтор. Тоа упатува на заклучокот дека при изрекувањето на видот на кривичната санкција, не се зема предвид видот на претходно извршеното кривично дело.

- При одмерувањето на кривичната санкција, во 57,1% од случаите, судот нема податоци за ефектуираноста на претходно изречената санкција.

- Примена на алтернативната мерка условна осуда

	Вкупно алтернативни мерки	Вкупно изречени судски опоми	Судски опоми од вкупно алтернативни мерки
2007	4936	214	4,3%
2008	5059	182	3,5%
2009	4878	180	3,6%
2010	4283	145	3,3%
2011	4394	153	3,4%
2012	3565	130	3,6%
2013	3914	110	2,8%

Примената на алтернативните мерки на подрачјето на Основен суд Прилеп, соодветствува со состојбата на ниво на Република Македонија, односно постои тенденција на намалување на изрекувањето алтернативни мерки во одреден временски период. Од табеларниот приказ можеме да го забележиме падот од 63,4% изречени алтернативни мерки од вкупниот број осудени во 2008 година, до 10,5% во 2011 година и 15,9% во 2012 година. Состојбата на примена на алтернативни мерки во 2013 година е подобрена со пораст на 34,3% изречени алтернативни мерки од вкупниот број осудени.

- Примена на алтернативните мерки на подрачјето на Основен суд Прилеп

	Условна осуда	Условно прекинување на кривична постапка	Условна осуда со заштитен надзор	Општо-корисна работа	Судска опомена	Куќен затвор
2007	309	0	0	1	20	0
2008	281	0	0	0	6	0
2009	263	0	0	0	6	0
2010	166	0	0	0	3	0
2011	50	0	0	0	3	0
2012	58	0	0	0	3	0
2013	126	0	0	0	0	0

Од горенаведениот табеларен приказ за примената на видовите алтернативни мерки на подрачјето на Основен суд Прилеп, може да се констатира примена само на две од видовите алтернативни мерки и тоа на условната осуда и судската опомена. Како и на ниво на Р. Македонија, алтернативните мерки условно прекинување на кривичната постапка, условна осуда со заштитен надзор и куќен затвор воопшто не се применети. Во временскиот период од 2007 до 2014 година, алтернативната мерка општокорисна работа е само еднаш изречена во 2007 година. Примената на судската опомена е во континуиран пад па се до нејзина непримена во 2013 година.

- Примена на видовите алтернативни мерки на ниво на подрачјето на Основен суд Прилеп

	Вкупно алтерн. Мерки	Вкупно условни осуди	Во %	Условни осуди - затвор	Во %	Условни осуди - парични	Во %
2007	330	309	93,6%	303	98,1%	6	1,9%
2008	287	281	97,9%	272	96,7%	9	3,3%
2009	269	263	97,7%	249	94,6%	14	5,4%
2010	169	166	98,8%	154	92,7%	12	7,3%
2011	53	50	94,3%	48	96%	2	4%
2012	61	58	95%	54	93,1%	4	6,9%
2013	126	126	100%	117	92,8%	9	7,2%

Од вкупно изречените алтернативни мерки во наведениот временски период, најголема е примената на алтернативната мерка условна осуда, особено тоа е изразено во 2013 година кога судот од сите видови алтернативни мерки, изрекувал само условни осуди, а воопшто нема изречено друга алтернативна мерка. Од изречените условни осуди, доминираат условни осуди во кои е предвидена затворска казна односно ако сторителот во времето на проверка изврши ново кривично дело, и тој се движи помеѓу 92,7% до 98,1% што резултира со ниска примена на условните осуди во кои се предвидени парични казни.

3.4. Анализа на институциите

3.4.1. Анализа - Управа за извршување санкции

Анализата на работата на Управата за извршување санкции во однос на извршувањето на алтернативните мерки ја спроведивме преку анализа на годишните извештаи на Управата, на информации достапни на веб страната на Управата²⁵, а исто така во рамките на проектот упативме и анкетен прашалник до Управата, од каде добивме одговор на поставените прашања.

Во извештаите на Управата од 2008 и 2009 година, воопшто не се споменати надлежностите кои ги има Управата во однос на извршувањето на алтернативни мерки, а исто така не се наведени никакви прикази за состојбата на имплементација на алтернативните мерки, ниту па активности кои Управата би требало да ги спроведе. Во годишниот извештај од 2010 година, постои глава – Активности за имплементација на алтернативните мерки на казнување и воспоставување пробациска служба во Р. Македонија. Во оваа глава се наведени надлежностите кои Управата и има согласно Законот за извршување санкции. Во овој извештај Управата наведува дека склучила меморандуми за соработка со јавните претпријатија кои функционираат на ниво на град Скопје, во кои ќе се извршува мерката општокорисна работа. Потоа наведува дека во месец април 2011 година додека се подготвувал извештајот, Управата издала дозволи за извршување алтернативни мерки на 28 стручни работници во Центрите за социјална работа. Во однос на Центрите за социјална работа, посочено е дека со оглед на нивниот голем делокруг на надлежности, се јавува проблем со нивната кадровска екипираност. За системот на алтернативни мерки се вели дека

²⁵ Повеќе на <http://www.pravda.gov.mk/tekstoviuis.asp?lang=mak&id=godizv>

многу комплицирано поставен со тоа што многу органи биле инволвирани, процедурите на извршувањето на мерките биле сложени, па затоа нивната имплементација не заживеала во пракса. Во извештајот наведена е потребата од воспоставување на пробациска служба, за што обезбедени се финансиски средства преку претпристапните фондови со проектот ИПА 2010 во кои опфатени се активности за подготовка на Закон за пробација и други активности. Во годишните извештаи на Управата за 2011, 2012 и 2013 година, не се прикажани состојби на имплементација на алтернативни мерки, ниту активности за подобрување на истите. Дури делот од извештајот од 2010 година се однесува на имплементацијата на алтернативните мерки, е преименуван под наслов - Активности за воспоставување пробациска служба, каде се наведени придобивките од воспоставување пробациска служба, информации за проектот и за донесувањето на Стратегија за развој на пробациска служба со Акционен план за нејзина реализација.

Досега, од информациите на веб страната на Управата за извршување санкции, одржана е само една работилница на тема – Процедури за практична примена на алтернативните мерки²⁵.

Во анектниот прашалник кој го упативме до Управата за извршување санкции, беа поставени прашања кои се однесуваат на утврдување на причините на неприменливоста на алтернативните мерки, како и за активности на Управата за подобрување на таквата ситуација. Одговорите се следни:

Во периодот од 2004 година, по воведувањето на алтернативните мерки, и покрај тоа што од страна на Управата за извршување санкции се преземени сите потребни активности за изрекување и извршување на алтернативните мерки општокорисна работа, условна осуда со заштитен надзор и куќен затвор, овие мерки не доживеаја имплементирање во пракса од страна на судовите. Во пракса се имплементираат само алтернативните мерки условна осуда и судска опомена

²⁵ http://www.pravda.gov.mk/UIS/PROEKTI/realiziran_pro UIS01.htm

за кои не е потребен дополнителен ангажман од страна на институциите. Согласно анализите, недостатоците и причините за неизрекување на алтернативните мерки од страна на судиите, се во поставеноста на системот и тоа:

- Несоодветно определување на надлежноста за извршување на алтернативните мерки. Алтернативните мерки се санкции кои ги изрекува основниот надлежен суд на сторители на кривични дела, а извршувањето на мерките е во надлежност на Центрите за социјални работи, кои се социјален, а не казнен орган.

- Несоодветно осмислен систем и распределба на надлежностите за вршење на надзор над извршувањето на алтернативните мерки. Надзорот над законитоста на алтернативните мерки го врши судот, додека стручно-инструкторски надзор врши Управата за извршување санкции, која е орган во состав на министерството за правда и е несоодветно да врши стручно-инструкторски надзор во Центарот за социјални работи кои се органи под надлежност на Министерството за труд и социјална политика.

- Недоволна кадровска екипираност во Центрите за социјални работи. Управата за извршување санкции од 2008 година ги презеде сите неопходни активности за создавање услови заживување на алтернативните мерки во пракса согласно законското решение во Кривичниот законик од 2004 година и тоа:

- Правилник за условите, постапката и начинот на издавање и одземање на дозвола за извршување на алтернативни мерки

- Правилник за видот и условите за извршување на општокорисна работа

- Правилник за извршување на стручно-инструкциски надзор во извршување на општокорисна работа

- Спроведена е целокупната постапка и издадени се дозволи за работа за извршување на алтернативните мерки на 28 стручни работници од Центрите за социјални работи во Република Македонија

- *Склучени се меморандуми за соработка со јавни претпријатија кои функционираат на ниво на град Скопје, кои се согласни да ги прифатат лицата на кои им е изречена мерка општокорисна работа.*

Имајќи во предвид дека системот на алтернативни мерки како што е сега поставен не функционира, како и предностите на пробацискиот систем и придобивките кои ќе се постигнат со воспоставување и функционирање на пробациска служба, Управата за извршување санкции од 2008 година континуирано презема бројни активности во насока на воспоставување на пробациски систем во Р.Македонија. Во рамките на посебен Проект кој Управата за извршување санкции го реализираше во соработка со Националната служба за управување со осудени лица во Велика Британија (НОМС) и Британска Амбасада во Скопје, беше изработена Стратегија за развој на пробациска служба во Р.Македонија, со Акционен план за нејзина реализација, која е усвоена од Владата на Република Македонија и во која се определува начинот на организирање на пробациската служба. Во рамките на ИПА проектот 2010, во тек е набавка на 400 алки – трансмитери ГПС, како и друга ИТ опрема за извршување електронски надзор над лицата на кои ќе им биде определен при извршување на мерката куќен притвор/затвор²⁷.

Забелешки:

Согласно надлежностите на Управата за извршување санкции предвидени во Законот за извршување санкции, можеме да констатираме дека постојат недостатоци во однос на извршувањето на надлежностите на Управата и тоа во:

- Недоволно преземање и предлагање мерки за подобрување на условите за извршување на алтернативните мерки;
- Неинформирање за состојбата на имплементација на алтернативните мерки - ја изоставаат оваа тема во нивните годишни извештаи;

²⁶ Одговор на анкетен прашалник, Управа за извршување санкции, бр. 07-457/2, Скопје, од 06.04.2015

- Недоволна стручна помош кон другите институции – одржана е само една работилница за практичната примена на алтернативните мерки;
- Некоординираност со Центрите за социјални грижи;
- Во однос на извршувањето на мерката општокорисна работа, освен на ниво на градот Скопје, во другите градови не се склучени меморандуми за соработка со јавни претпријатија;
- Непреземање мерки – навремено, за набавување опрема за извршување на електронски надзор за примена на мерката куќен затвор.

3.4.2 *Анализа - Основното јавно обвинителство Прилеп*

Улогата на Основното јавно обвинителство во Прилеп, во врска со примената на алтернативните мерки, беше испитана преку интервјуирање на обвинителите за нивните законски можности во однос на предлагањето од нивна страна, за остварувањето на целите на казнувањето, потребата од примена на алтернативни мерки, како и предлози за подобрување на состојбата.

Според одговорите на интервјуираните јавни обвинители, во врска со праксата на предлагање на алтернативни мерки, може да се констатира дека од видовите алтернативни мерки, јавните обвинители ја предлагаат само условната осуда. Имајќи ги предвид законските можности, тие всушност се ограничени во предлагањето алтернативни мерки. Јавните обвинители во обвинителниот предлог не предлагаат вид на кривична санкција, туку само предлагаат лицето да се осуди и соодветно да се казни. Исто така, согласно чл, 497, во предлогот за издавање казнен налог, освен алтернативната мерка условна осуда, другите видови алтернативни мерки не се предвидени.

Тоа доведува до заклучокот дека улогата на јавните обвинители е пасивна во преземањето иницијатива за примена на алтернативните мерки. При интервјуирањето, тие ја истакнаа потребата од измена на законската регулатива, каде во член 497 ќе биде дадена можноста и другите видови алтернативни мерки да можат да се предлагаат со предлогот за издавање казнен налог.

Од досегашната пракса на Јавното обвинителство во Прилеп, во однос на предлагањето на алтернативни мерки, само во еден случај јавниот обвинител во завршен збор му предложил на судот да изрече алтернативна мерка општокорисна работа, при што судот ја изрекол. Во случајот се работи за извршено кривично дело Одземање на моторно возило од чл.242 ст.1, но исто така обвинителот не предлага каде да биде извршена мерката и во колкав број на часови на терање. Во однос на предлагањето на алтернативната мерка судска опомена, еден од обвинителите особено истакна дека ваквата мерка е корисна во определен број на случаи и често ја предлага во завршен збор.

За алтернативната мерка условна осуда со заштитен надзор, сметаат дека оваа мерка е потребно да заживее во пракса, иако мал е бројот на предмети каде би можела да се изречи, а причината за нејзината непримена велат дека е во непостоењето на надлежни институции и капацитети за извршување на мерката, како и недостаток на кадровски услови во Центарот за социјални работи. Во однос на остварувањето на целите на казнувањето, јавните обвинители беа едногласни дека краткотрајните затворски казни не ги остваруваат целите на казнувањето и сметаат дека алтернативните мерки се соодветна замена на затворот.

3.4.3. Анализа - Основен суд

Според направените интервјуа со судиите од кривичниот оддел во Основниот суд во Прилеп, можеме да констатираме дека судиите имаат генерално високи познавања за материјата на алтернативните мерки, а исто така во периодот од нивното воведување во Кривичниот законик, до 2008 година, судиите покажуваат заинтересираност и волја за нивното заживување во пракса.

Иако статистичките податоци покажуваат дека висок е процентот на изречени краткотрајни казни затвор, судиите сметаат дека целите на казнувањето не се остваруваат на тој начин и дека алтернативните мерки се погодни за определен вид сторители на кривични дела. Всушност во пракса, од видовите алтернативни мерки, судиите ги изрекуваат условната осуда и судската опомена.

При изрекувањето на алтернативните мерки, од особено значење е утврдување и проценка на личноста на сторителот. Тука судиите го посочија побудите за сторување на делото, возраста, начинот на извршување на делото, признанието и каењето, поранешниот живот, навиките, психофизичките способности, семејните и материјалните прилики, а пред се претходната осудуваност, односно дали се работи за лице првопрестапник или рецидивист. Основен извор на информации што судиите го добиваат за оценување на личноста на сторителот е казнената евиденција, а исто така дел од судиите го посочија дека оцената на личноста ја формираат преку непосредниот начин на добивање слика за личноста на сторителот, видот на кривичното дело и доказите во предметот. Освен за малолетниците, за полнолетните сторители на кривични дела судот нема соработка со Центарот за социјални работи.

Во однос на алтернативната мерка условна осуда со заштитен надзор, судиите посочија пред се дека мал е бројот на предмети во кој може да се изрече ваквата мерка, а истовремено и дека нема соодветни органи како и слаба екипираност во Центарот за социјални работи за спроведување на надзорот. Интересен е податокот кој го добивме од еден од судиите, кој во периодот до 2006 година изрекол алтернативна мерка условна осуда со заштитен надзор, но истата по жалба, Апелациониот суд во Битола ја преиначил во условна осуда, а се работело за дело Телесна повреда од чл.130 ст.2 од Кривичниот законик.

За алтернативната мерка општокорисна работа, судиите сметаат дека ваквата мерка е добро смислена и предвидена во Кривичниот законик и особено би влијаела врз ресоцијализацијата на личноста, но и тука ги споменуваат проблемите во врска со извршувањето и надзорот на мерката. Тие повторно укажаа на потребата од специјализирано тело за надзор во извршувањето на општокорисната работа, како и потребата од дополнителни кадровски услови во Центарот за социјални работи и подобрување на меѓуинституционалната соработка. Освен тоа, судиите истакнаа дека нема подзаконски акти и судот не е известен во кои претпријатија и организации, може да се праќаат лицата на кои им е изречена општокорисната работа. Основниот суд во Прилеп, во периодот до 2007 година има изречено две алтернативни мерки општокорисна работа. Во пресудата од 2007 година, изречена е алтернативната мерка општокорисна работа, во траење од 40 часа, во период најмногу до 12 месеци, но не е наведено местото каде ќе се извршува.

За примената на условната осуда и судската опомена, сметаат дека се мерки кои не бараат дополнителни ангажмани од други органи, немаат надзорни механизми и затоа нивното изрекување во праксата е поголемо. Непримената на алтернативната мерка куќен затвор ја појаснуваат со немањето соодветни услови односно електронска опрема, која е потребна за извршувањето на оваа мерка.

Од спроведеното интервју со судијата за извршување санкции, кој истовремено работи и на позицијата судија по претходна постапка, наведе дека ги извршува законските должности наведени во Законот за извршување санкции односно ги штити правата на осудените лица, врши надзор над законитоста во постапката за извршување на санкциите и обезбедува рамноправност и еднаквост на осудените лица пред законот. Врши редовни посети на затворот во Прилеп, за што коментарот за состојбата во затворот во Прилеп беше наведен во точка 1.4. Во однос на неговите надлежности во извршувањето на алтернативните мерки, наведе дека во времето додека е на оваа функција, воопшто не се изречени алтернативните мерки каде би спроведувал надзор врз законитоста во постапката, а доколку биде изречена би го спроведел согласно Законот за извршување санкции.

Во однос на афирмацијата на алтернативните мерки, судиите генерално не беа запознаени со активностите на Управата за извршување санкции, а од интервјуираните судии, само двајца досега посетиле обука за практична примена на алтернативните мерки.

За системот на алтернативни мерки, сметаат дека како стручната, така и пошироката јавност не е доволно запознаена и потребно е поголемо информирање на граѓаните за овој систем. Со одлед на тоа, осудените досега не ја искористиле можноста која согласно член 58-б став 3, на осудените на кои им е изречена парична казна до 90 дневни глоби или 1.800 евра во денарска противвредност или казна затвор до три месеци, да поднесат барање за замена на казната со општокорисна работа, при што еден ден затвор, дневна глоба или 20 евра во денарска противвредност се заменуваат со три часа општокорисна работа, со тоа што вкупниот збир на часови не може да надмине 240 часа.

3.4.4. *Анализа - Центар за социјални работи Прилеп*

Улогата на Центрите за социјални работи е од особено значење при извршувањето на алтернативните мерки условна осуда со заштитен надзор, општокорисна работа и куќен затвор. По правосилноста на судска одлука, за извршувањето на мерките надлежно е одделението за извршување алтернативни мерки, како дел од Центарот за социјални работи, кое се утврдува според живеалиштето / престојувалиштето на осуденото лице. Ова одделение треба да биде составено од стручни лица кое поседуваат дозвола за извршување на алтернативни мерки која ја издава Управата за извршување санкции. Вакви дозоли, Управата издаде на 28 стручни работници од Центрите за социјални работи во Република Македонија. Одделението утврдува индивидуален план и програма за спроведување на алтернативните мерки, сообразен со видот на кривичното дело, личноста на сторителот, семејната положба, имотниот статус и со исполнување определени обврски од страна на осуденото лице, доколку истите се определени од страна на судот. Одделението треба уредно да води матична евиденција и досие за осуденото лице во текот на спроведувањето на извршувањето на алтернативната мерка и за тоа редовно да ја известува Управата. Исто така одделението треба најмалку еднаш на три месеци или по барање на судот, да го извести судот за резултатите од спроведувањето на алтернативната мерка и извршувањето на обврските на осуденото лице. Подетално, извршувањето на алтернативните мерки е уредено со донесувањето на веќе наведените правилници.

Од посетата на Центарот за социјални работи во Прилеп, констатиравме дека воопшто се нема формирано одделение за извршување на алтернативни мерки, ниту пак има лица кои се претпоставени да работат на извршувањето на алтернативните мерки. Вработените појаснуваат дека немале премети за кои би

постапувале согласно нивните надлежности од Законот за извршување санкции, бидејќи судот не ги изрекува ваквите мерки. За тоа како е спроведен надзорот на досега изречените две мерки општокорисна работа, не добивме информации.

Имено, Центарот се соочува со голем обем на работа, а покрај тоа што е зголемен бројот на административно – техничкиот персонал, постои недостаток од стручни кадровски услови специјализирани во областа на извршување на алтернативните мерки. Постои потреба од институционални капацитети, човечки ресурси, материјални средства, координација и соработка со другите институции, дополнителна стручна надворешна помош и обучување.

Министерството за труд и социјална политика, досега нема преземено никакви ангажмани за практично оформување на вакви одделенија, а ниту во нивните стратегии и проекти е предвидено.

3.4.5. *Анализа - Адвокати*

Иако улогата на адвокатската фела не е директно вклучена во процесот на имплементација на алтернативните мерки, адвокатот како полномошник на обвинетите и оштетените во кривичните предмети се во улога на заштитување на правата и интересите на нивната странка. Дел од интервјуираните адвокати кои работат во областа на кривичното право ја потврдија состојбата која произлезе и од анализата на статистичките податоци, односно дека судиите иако би можеле и биле исполнети законските услови за изрекување на алтернативните мерки условна осуда со заштитен надзор, општокорисна работа и куќен затвор, сепак изрекувале условна осуда, парична казна или краткотрајна казна затвор. Во голем дел, нивните странки биле задоволни од изречената условна осуда, но велат дека целта на казнувањето, ретко се остварува.

Во однос на поставеноста на системот на алтернативни мерки, сметаат дека е добро поставен во Кривичниот законик, но потребни се законски измени во однос на имплементацијата, особено тоа што Центарот за социјални работи нема соодветни услови да го врши надзорот, а исто така сметаат дека потребна е и поголема координација со локалната самоуправа и утврдување на институции и организации каде би се вршела општокорисната работа. Во однос на согласноста која треба да ја изразат обвинетите при изрекувањето општокорисна работа, сметаат дека поголемиот дел би дале согласност, бидејќи првопрестапниците, особено тешко го поднесуваат моментот кога им се изрекува казна затвор. Исто така голем дел од адвокатите сметаат дека осудените побрзо би прифатиле да извршат општокорисна работа од парична казна бидејќи структурата на населението е генерално слабоимотна.

Нивната стручност од областа на алтернативните мерки се сведува на солидна запознаеност со законската регулатива, но сепак ниту еден од интервјуираните адвокати во текот на својата работа, не ја искористил можноста која согласно член 58-б став 3, на осудените на кои им е изречена парична казна до 90 дневни глоби или 1.800 евра во денарска противвредност или казна затвор до три месеци, да поднесат барање за замена на казната со општокорисна работа.

Во својство на полномошник на жртвата од стореното кривично дело, поголемиот дел од адвокатите сметаат дека би биле задоволни доколку на сторителот му се изрече било која од алтернативните мерки, но доколку бидат отстранети последиците, биде обештетена жртвата и ѝ биде обезбедена соодветна заштита, како во текот на постапката, така и по завршувањето на истата.

3.5. **Анализа на примери од судската пракса**

- **Пример бр.1**

Со пресуда К.бр. 74/14 на Основен суд Прилеп, на обвинетиот НН му се издава казнен налог и му се изрекува алтернативна мерка условна осуда. На обвинетиот му се утврдува казна затвор во траење од три месеци која нема да се изврши доколку во рок од една година истиот не стори ново кривично дело. Затоа што во временскиот период од 09,00 часот на ден 17.05.2012 година до 19,00ч на ден 18.05.2012 година, со намера противправно да присвои туѓи подвижни предмети од помала вредност, провалил во куќа сопственост на оштетениот НН, лоцирана на ул. НН во Прилеп, на начин што со погоден предмет го скршил кујнското стакло на приземјето од куќата, влегол во внатрешноста од каде што одзел 2 сервиси чинии за јадење во вредност од 4.000,00 денари, со што со наведеното дејствије обвинетиот сторил кривично дело „Тешка кражба“ од чл.236 ст.5 во врска со ст.1 т.1 од Кривичниот законик.

Во образложението, судот констатира дека приложените докази се доволна основа за издавање на казнен налог, поради што согласно на чл.499 од Законот за кривична постапка, судот се согласи со предлогот на ОЈО Прилеп и одлучи како во изреката на оваа пресуда, го огласи обвинетиот за виновен и му изрече алтернативна мерка условна осуда, сметајќи дека и со предупредување со закана на казна ќе се постигне целта на казнувањето, односно дека алтернативната мерка поправно и воспитно ќе делува како на обвинетиот, така и на средината во која живее, во иднина да не се вршат вакви и слични кривични дела.

- **Пример бр.2**

Со пресуда К.бр.338/09 на Основен суд Прилеп, на обвинетиот НН му се изрекува условна осуда и му се утврдува парична казна во вредност од 40 дневни глоби, при што утврдената парична казна нема да се изврши ако обвинетиот во рок од една година не стори ново кривично дело. Затоа што на ден 25.05.2009 година, околу 17,00 часот на ул.НН, додека малолетниот – оштетен НН играл на улицата, обвинетиот НН без никаков повод и причина, физички го нападнал оштетениот, кој претходно се скарал со синот на обвинетиот, при што со рака го удрил малолетникот-оштетен во пределот на лицето, нанесувајќи му телесни повреди изразени со набиеница и црвенило во лицето и со влечење го однел пред домот на обвинетиот, со што сторил кривично дело „Телесна повреда“ од чл.130 ст.1 од Кривичниот законик.

При определувањето на видот и одмерувањето на висината на кривичната санкција, судот ги имаше предвид одредбите од чл.39 од КЗ, при што како отежителни околности за обвинетиот го ценеше зачестеното сторување на ваков вид кривични дела, а како олеснителни ги ценеше возраста на обвинетиот, неговата семејна и материјална состојба, досегашната неосудуваност и фактот што за прв пат се јавува како сторител на кривично дело, делумното признание на обвинетиот за стореното кривично дело, а особено фактот што обвинетиот искажа каење за стореното кривично дело, па судот смета дека со самото предупредување со закана за парична казна – условна осуда за обвинетиот ќе се постигне целта на казнувањето и истата ќе влијае како врз обвинетиот, така и врз околината во која живее да во иднина не се вршат вакви и слични дела.

- **Пример бр.3**

Со пресуда К.бр.16/7 на Основниот суд Прилеп, на обвинетиот НН му се изрекува алтернативна мерка општокорисна работа во траење од 40 часа, кои што обвинетиот е должен да ги одработи без надоместок во државен орган, јавно претпријатие, јавна установа или хуманитарна организација, за време на државни празници, саботни и неделни денови и не пократко од 5 часа неделно, во периодот најмалку до 12 месеци. Затоа што ноќта помеѓу 11/12.03.2006 година, откако претходно се договориле со малолетните лица НН и НН, двајцата од Прилеп, со намера да го употребат за возење, противправно го одзеле патничкото моторно возило НН, сопственост на оштетениот НН, а кое било паркирано на паркингот во населба Т, на начин што со употреба на сила го отворил лептир стаклото од левата врата и со пресиѓање ја отворил вратата, после кое влегле во внатрешноста и со помош на тастерот го ставил во погон, па откако се повозиле до населба В по обиколниот пат, повторно го вратил на паркингот, со што со наведеното дејствие го сторил кривичното дело „Одземање на моторно возило“ од чл. 242 ст.1 во врска со чл. 22 од Кривичен законик.

При определувањето на видот и одметувањето на висината на изречената кривична санкција на обвинетиот, судот ги имаше предвид отежителните околности за обвинетиот – тежината на кривичното дело, настанатите последици и степенот на одговорност на обвинетиот, а како олеснителни околности ја ценеше возраста на обвинетиот кој е релативно млад човек, за прв пат се судира со законот, неговото целосно признание, чувството за вина, особено спремноста да ја надомести штетата кон оштетениот, па со тоа судот смета дека со изречената алтернативна мерка – општокорисна работа ќе се постигне целта на казнувањето.

Оваа пресуда е единствена, која во периодот од 2007 до 2015 година е изречена алтернативна мерка општокорисна работа, во која покрај тоа што се исполнети законските услови за изрекувањето на општокорисната работа, отежителните и олеснителните околности и утврдувањето на личноста на сторителот, целосно одговараат во насоката на постигнување на целите на казнувањето. Во оваа пресуда конкретно не е утврдена институција, претпријатие или организација каде да се извршува изречената општокорисна работа, наведена е само општата законска формулација.

- **Пример бр.4**

Со пресуда К-422/14 на Основниот суд Прилеп, на обвинетите НН и НН, им се изрекува судска опомена, затоа што на ден 21.07.2014 година, во 01,00 часот во Прилеп во близина на Комерцијална банка, без повод и причина, при разминување со оштетените го фатиле за вратот оштетениот НН од Велес, па на негово прашање зошто го чинат, физички го нападнале оштетениот на начин што го удриле со тупаници во пределот на левото око, после што без повод и причина ја нападнале и оштетената НН од Велес, на начин што ја удриле со тупаници во пределот на левото око, како последица на што оштетениот се здобил со телесна повреда изразена со нагмечување на зигоматското јаболко под левото око, а оштетената се здобила со телесна повреда изразена со нагмечување на зигоматското јаболко и хематом и оток и црвенило на долниот очен капак од левото око, со што со наведеното дејствие обвинетите сториле кривично дело „Телесна повреда“ од чл.130 ст.1 во врска со чл.22 од Кривичниот законик.

Во завршниот збор на полномошникот на приватните тужители, наведува дека од причина што обвинетите признале вина, судот да им изрече кривична

санкција, а доколку има можности предлага изрекување на судска опомена со која смета дека би била постигната целта на казнувањето. Споменувајќи ги олеснителните околности, полномошникот на обвинетите, исто така предлага да биде изречена судска опомена.

Одлуката за имотно правно побарување, согласно чл.114 ст.2 од ЗКП, судот ја донесе со што ги задолжува обвинетите на име имотно правно побарување по основ на нематеријална штета солидарно да им исплатат на оштетените паричен износ како и трошоците во постапката.

3.6. Трибина – Систем на алтернативни мерки

Согласно предвидените проектни активности, Здружението Центар за стратегии и развој ПАКТИС, во Прилеп, организираше трибина на тема – Систем на алтернативни мерки. Целта на трибината беше актуелизирање на темата на алтернативни мерки, постигнување на видливост и информирање на јавноста за состојбата на примена на алтернативните мерки, како и поттикнување дебата за утврдување на проблемите кои постојат во пракса. Во својство на предавачи, со високо искуство од областа на кривичното право, говореа Проф. Мирјана Илиева Бојаџиевска од Коалиција „Сите за правично судење“ и Д-р Воислав Стојановски од Хелсиншки комитет. Нивните презентации се однесуваа на состојбата на затворите во Р. Македонија, проблемот на краткотрајните казни и предностите на алтернативните мерки, законската рамка на алтернативните мерки и практичните проблеми во нивната имплементација. За увид во состојбата на применливост на алтернативните мерки, беше изработена информативна брошура во која беа вклучени статистичките податоци од точка 3.3. На трибината учество зедеа 50 гости, генерално стручна јавност.

Од презентациите на наведените предавачи, како и од дискусијата во која активно се вклучија дел од гостите, кои имаа високи познавања по однос на темата, а дел од нив се вклучени и работат во оваа област, беа нотирани следните забелешки:

- Состојбата во затворите во Р. Македонија е на особено лошо ниво со обележја на висока пренатрупаност, малтретирање на затворениците, непристојни материјални услови, отсуство на било каков режим, непрофесионално менаџирање и корупција, несоодветна здравствена заштита итн.
- Во КПД Идризово, одобрено високо ниво на пренатрупаност, недостаток на чувари, воспитувачи и здравствени работници, двајца албански воспитувачи на 515 албански затвореници, 175 затвореници – роми, а ниту еден ромски воспитувач итн.
- Затворот Прилеп, е во релативно подобра положба во капацитет и услови, освен недостатокот на здравствени работници.
- Краткотрајните затворски казни влијаат врз: губење работно место, контакт со семејството, затворска инфекција, етикетирање, изолирање итн.
- Предности на алтернативните мерки се: општествен придонес, намалување на пренатрупаноста на затворите, намалување на стапката на рецидивизам, економичност итн.
- Законската регулатива на алтернативните мерки во Кривичниот законик е задоволително поставена.
- Нема соодветни кадровски услови во Центрите за социјални работи, а во Прилеп, нема воопшто формирано одделение за извршување алтернативни мерки.
- Обвинителството треба да има поактивна улога во однос на предлагањето на алтернативни мерки, проширување и дополнување на ЗКП во тој дел.

- Управата за извршување санкции недоволно презема конкретни мерки за подобрување на извршувањето на алтернативните мерки, а исто така и не известува за состојбата на имплементација на алтернативните мерки во своите годишни извештаи.
- Во судската пракса од алтернативните мерки најприменувана е условната осуда, иако не постои систематизиран пристап кон институтот отповикување на условната осуда во смисла на евиденција како и постапката и бројот на отповикани условни осуди.
- За изрекувањето општокорисна работа, потребна е детална листа со наведени институции, претпријатија и организации кои имаат согласност да ги преземат лицата на кои им е изречена мерката, не само во град Скопје, туку и на локално ниво.
- Мерката куќен затвор воопшто не заживеала во пракса поради недостатокот од соодветни технички предуслови. Набавката на 400 алки – трансмитери од Управата за извршување санкции го отвора прашањето на нивната употреба за куќен притвор или куќен затвор, како и на нивната распределба на подрачјата по Основните судови.
- Дополнително беа отворени и прашањата за улогата на предлог спогодбата во пракса и нејзиното значење во однос на остварувањето на целта на казнувањето како и идната примена на новиот за закон за одредување на видот и одмерување на висината на казната .
- За афирмација на алтернативните мерки потребно е активно учество на стручната јавност, вклучително и на невладиниот сектор, за поголемо информирање и утврдување на состојбите во пракса и дополнителни анализи и предлози за подобрување на нивната имплементација.

Заклучок

Алтернативните мерки како општоприфатени санкции во повеќето современи казнено-правни системи, се израз на тенденција за рестриктивна примена на казната затвор и за третманот и реинтеграцијата на сторителите надвор од затворот. Основа на казнувањето треба да бидат алтернативните решенија и тежиштето на криминалната политика треба да премине од државна репресија и принуда врз социјалната превенција и користење на изворите на заедницата. Алтернативните мерки имаат голема улога во остварувањето на функционалноста на казнените институции и подобрување на условите во затворите, со тоа што директно влијаат со растеретување на пренатрупаноста.

Овие мерки претставуваат антипод на затворската казна и соогледувајќи ја состојбата во затворите во Р. Македонија со карактеристики на пренатрупаност, тортурa, нехуман и деградирачки пристап кон затворениците, непристојни материјални услови, непрофесионално менаџирање, несоодветна здравствена заштита и недостаток на контрола и надзор, алтернативните мерки се повеќе од потребни.

Теоретските и правните основи врз кои е поставен системот на алтернативни мерки, генерално соодветствуваат со општите стандарди вградени во меѓународните акти, документи и препораки. Но со нивното воведување, истовремено се наметнува и потребата од нивно извршување и создавање на институционални капацитети.

Интересот и потребата од утврдување на состојбата на примена на алтернативните мерки се исполни преку добиените резултатите од спроведеното истражување кои ја прикажаа општата слика на мнението на стручната јавност, кои упатуваат на несоодветниот пристап на казнениот систем кон криминалитетот, строгата казнена политика на судството, предностите на алтернативните мерки, особено на ефектите од општокорисната работа, како и недостатокот од институционални предуслови за нивна примена.

Ваквите ставови ја отсликаа реалната состојба, а истовремено се совпаднаа и со резултатите од обработените статистички податоци, кои укажаа на состојбите на (не)примена на видовите алтернативни мерки. Улогата на надлежните институции во имплементацијата на алтернативните мерки во пракса, беше утврдена преку анализите од интервјуираните претставници од институциите, иако на локално ниво, се допре до реалната состојба која не е поразлична и на државно ниво.

И покрај воведувањето на алтернативни мерки во Кривичниот законик во 2004 година, сепак казнената политика се сведува на изрекување адмонитивни и опоменбени санкции како во претходниот систем, што статистичките податоци ја потврдија практичната употребата само на условната осуда. а во помал обем и судската опомена. Алтернативните мерки условно прекинување на кривичната постапка, условната осуда со заштитен надзор и куќен затвор во периодот од 2007 до 2013 година воопшто не се изречени, а општокорисната работа само еднаш.

Поставениот систем на алтернативните мерки Обвинителство – Основен суд – Центар за социјални работи – Управа за извршување санкции, во деценискиот период се покажа како неефикасен и нефункционален. Обвинителството е законски ограничено за нивно предлагање, а со тоа е ставено во улога на пасивен учесник во процесот на имплементација на алтернативните мерки. Судиите велелејќи „Лесно е да се изрече, но што потоа?“ алудираат на проблематичноста во извршувањето на мерките, што е во правец кон Центарот за социјални работи. Според Управата за извршување санкции, е несоодветно тоа што треба да врши надзор врз Центрите за социјални работи, бидејќи се во рамки на друго министерство.

Управата смета дека ги презела сите неопходни активности за создавање услови за заживување на алтернативните мерки во пракса, но фактичката состојба покажува дека не само што има потреба од кадровски услови, туку недостасуваат цели одделенија.

Иако до 2008 година проблемите за неизвршувањето на алтернативните мерки се упатуваа кон непостоењето на подзаконска регулатива, но сепак донесените правилници во 2008 година не помогнаа во решавање на проблемот. Со употреба на зборовите напишани во Годишниот извештај на Управата за извршување санкции од 2010 година, системот стана - многу комплицирано поставен со тоа што многу органи биле инволвирани, процедурите на извршувањето на мерките биле сложени, па затоа нивната имплементација не заживеала во пракса. Од тогаш до денес „се кренаа раце“ од потребата за подобрување на постоечкиот систем и се тргана во нова насока – потрага по нов систем.

Со проектот „Воведување на пробациска служба во Р. Македонија“, Управата заедно со НОМС и Британска Амбасада изработија Стратегија за развој на пробациска служба во Р. Македонија со Акционен план за нејзина реализација. Управата проценува дека само во првата година затворската популација ќе се намали за 10 до 20%. Според Управата се очекува во октомври 2015 година да биде отворена и опремена пробациска канцеларија во Скопје со што ќе бидат создадени основни услови да пробациската служба започне да функционира. Законот за пробацација, потребните законски измени и подзаконските регулативи сеуште не донесени. Исто така и обуките за специјализирање на персоналот сеуште не се започнати, па земајќи го предвид фактот дека пробациската служба во Англија брои 2000 лица вклучени во пробацискиот менаџмент и затворската служба, свесни сме за предизвиците што се наметнуваат пред Р. Македонија.

Препораки

Соодветно на направените анализи за подобрување на имплементацијата на системот на алтернативни мерки, ги предлагаме следните препораки:

- Активен придонес на државата и институциите за поголема афирмација на системот за алтернативни мерки за остварување на целосните ефекти од нив и зголемување на сериозноста и одговорноста кон овие санкции.
- Судовите при изрекувањето на казни, во секој случај да ги имаат во предвид предностите на алтернативните мерки и казната затвор да се користи како *ultima ratio*.
- Актуелизирање на предностите кои ги нуди системот на алтернативни мерки, кај стручната и пошироката јавност со цел прифаќање на алтернативните мерки од страна на граѓаните во пракса и нивно активно учество во ресоцијализацијата на осудените.
- Редовно информирање од страна на институциите за состојбите на стапката на криминалитет, состојбата со затворите, изрекувањето на казната затвор и краткотрајните затворски казни, имплементацијата на видовите алтернативни мерки и преземањето на активностите од институциите.
- Во локалните општини да се воведат специјално тело кое ќе биде надлежно за превенција од криминалот, следење на состојбите во општината, информирање, преземање на мерки за отстранување на факторите кои влијаат врз растот на криминалитетот и активно учество во ресоцијализацијата и реинтеграцијата на осудените.
- Неопходно преземање на активности за едукација на вработените во надлежните институции во имплементирањето на алтернативните мерки.
- Создавање технички претпоставки за извршувањето на алтернативните мерки и следење на ефектите кои ги произведуваат.

- Да се креира систем во кој ќе бидат категоризирани видовите кривични дела и видовите сторители на кривични дела, каде изрекувањето на алтернативните мерки има поголем ефект, што ќе поттикнува поголемо изрекување на алтернативни мерки од страна на судиите.
- Креирање систем каде ќе бидат прикажани сите институции, претпријатија и организации, со определените места и услови кои ги поседуваат, а каде осудените ќе можат да ја извршуваат општокорисната работа.
- Воведување на систем за евиденција на изречените условни осуди со што на судиите ќе им биде овозможен преглед и следење на определеното време на проверка и за институтот отповикување на условната осуда.
- Обвинителството почесто да ги користи другите органи како извор на информации за соодветна проценка на профилот на личноста на сторителот на кривичното дело.
- Обвинителството да има поактивна улога во однос на предлагањето на алтернативни мерки, проширување и дополнување на член 497, да биде дадена можност и другите видови алтернативни мерки да можат да се предлагаат со предлогот за издавање казнен налог.
- Да се прошири листата на обврски кои можат да се изречат заедно со условната осуда со заштитен надзор со што би се проширил обемот на можности за разни кривични дела и видови сторители или да се измени со општа клаузула каде судиите ќе можат да предвидуваат дополнителни обврски согласно потребите во определениот случај.
- Во определени случаи, за полесни кривични дела и доколку жртвата е заштитена и обештетена, судот и на рецидивисти да може да му се изрече општокорисна работа, со што би се остварил и принципот на недискриминација во однос на примената на овие мерки.

- При изрекувањето општокорисна работа, условот – согласност од страна на сторителот да биде повлечен, односно да може да му се изрече и на сторители кои не сакаат да ја извршат, со цел да не се изземаат јавните личности и богатите сторители од примената на оваа мерка која особено би имала влијание во такви случаи.

- Обука и поттикнување на адвокатите за зголемување на нивниот придонес во предлагањето на алтернативните мерки.

- Подзаконска регулатива за примената на алките-трансмитери за нивна ефикасна употреба при извршувањето на куќниот затвор.

- Транспарентно, ефикасно и навремено спроведување на новиот систем на воведување пробација во Р. Македонија согласно предвидениот Акционен план.

- Специјализирани обуки на судскиот и обвинителскиот персонал за воведувањето на системот на пробација.

- Вработувањето во пробациските службеници да биде транспарентно и непристрасно, ценејќи ги професионалните вештини и искуства.

- Во работните групи за изработка на измените на законите и подзаконските акти кои ќе произлезат од Законот за пробација да бидат вклучени стручни лица - претставници на сите институции, како и претставници на граѓанските здруженија.

- Јавно и редовно информирање од Управата за извршување санкции за активностите кои ги презема во текот на воведувањето пробациска служба.

Податоците и резултатите од ова истражување да се користат за информирање на стручната и широката јавност за состојбите на имплементацијата на алтернативните мерки, за поттикнување на сите учесници во нивната имплементација, како и за надградба на законската регулатива и наоѓање соодветни решенија за подобрување на досегашниот систем.

Библиографија

- В.Камбовски, „Казнено право, општ дел“, трето изменето издание, Скопје, 2006 година,
- Љ. Арнаудовски, А. Груевска Дракулевски, „Пенологија“, втор дел, Скопје, 2013,
- Г. Лажетиќ Бужаровска, „Алтернативи на затворот“, Скопје, 2003 година
- Ѓ.Маријановиќ, „Предавања по кривично право, општ дел“, трето издание, 1982 година
- Ѓ.Маријановиќ, „Општокорисна работа (Community work)“, Безбедност, XXXVII, бр.3/97
- М.Каневчев, „Општокорисна работа како алтернатива на казната затвор“, „Македонска ревија за казнено право и криминологија“, УКД 343, бр.2, 2005 година,
- Џ.Саити, „Алтернативните мерки наспроти новите облици на криминалитет“, Скопје, 2013
- Љ.Арнаудовски, Г.Л.Бужаровска, Д.Целевски, Л.Нанев, „Стратегија за имплементација на алтернативните мерки“, СППМД, Скопје, 2004 година
- Кривичен законик на Република Македонија
- Закон за кривична постапка, „Службен весник на РМ“, бр.150 од 18.11.2010 година,
- Закон за извршување на санкциите, „Службен весник на РМ“, бр.2 од 09.01.2006 година,
- Правилник за извршување на стручно-инструкторскиот надзор во извршувањето на алтернативните мерки, „Службен весник на РМ“ бр.118/2008
- Правилник за видот и условите за извршување на општокорисната работа, „Службен весник на РМ“, бр.118/2008,
- Правилник за условите, постапката и начинот за издавање и одземање на дозвола за извршување на алтернативни мерки, „Службен весник на РМ“ бр.118/2008,

- Одговор на анкетен прашалник, Управа за извршување санкции, бр. 07-457/2, Скопје, од 06.04.2015
- Стратегија за развој на пробациска служба во РМ (2013-2016), Скопје, 2013 година,
- Акционен план за развој на пробациска служба во РМ (2013-2016), Скопје, 2013 година,
- Публикација – „Сторители на кривични дела“ 2007 година, Државен завод за статистика
- Публикација – „Сторители на кривични дела“ 2008 година, Државен завод за статистика
- Публикација – „Сторители на кривични дела“ 2009 година, Државен завод за статистика
- Публикација – „Сторители на кривични дела“ 2010 година, Државен завод за статистика
- Публикација – „Сторители на кривични дела“ 2011 година, Државен завод за статистика
- Публикација – „Сторители на кривични дела“ 2012 година, Државен завод за статистика
- Публикација – „Сторители на кривични дела“ 2013 година, Државен завод за статистика
- Годишен извештај, Национален превентивен механизам“ Скопје, мај 2013
- Годишен извештај за состојбите од областа на човековите права во Република Македонија во 2013 година – Хелсиншки Комитет
- Годишен извештај на Управата за извршување на санкциите за работењето и состојбата во Казнено поправните и Воспитно поправните установи во Република Македонија за 2008 година

- Годишен извештај на Управата за извршување на санкциите за работењето и состојбата во Казнено поправните и Воспитно поправните установи во Република Македонија за 2009 година
- Годишен извештај на Управата за извршување на санкциите за работењето и состојбата во Казнено поправните и Воспитно поправните установи во Република Македонија за 2010 година
- Годишен извештај на Управата за извршување на санкциите за работењето и состојбата во Казнено поправните и Воспитно поправните установи во Република Македонија за 2011 година
- Годишен извештај на Управата за извршување на санкциите за работењето и состојбата во Казнено поправните и Воспитно поправните установи во Република Македонија за 2012 година
- Годишен извештај на Управата за извршување на санкциите за работењето и состојбата во Казнено поправните и Воспитно поправните установи во Република Македонија за 2013 година
- Пресуда К.бр. 74/14 на Основен суд Прилеп
- Пресуда К.бр.338/09 на Основен суд Прилеп
- Пресуда К.бр.16/7 на Основниот суд Прилеп
- Пресуда К-422/14 на Основниот суд Прилеп
- <http://www.stat.gov.mk>
- <http://www.ombudsman.mk>
- <http://www.pravda.gov.mk>
- <http://www.pravo.org.mk>
- <http://www.mhc.org.mk/>